

Economisch-Statistische Berichten

Studeren en traditie

★

Dr. J. van Hoorn

Het Voorlopig Verslag

„Algemene Ouderdomsverzekering”

★

Prof. Dr. C. Campagne

Het wetsontwerp

Algemene Ouderdomsverzekering

★

Mr. G. E. Kruseman

Kartelproblemen

KARTELS EN ORDE

★

Drs. M. Koker

De Londense geldmarkt en de Engelse
monetaire politiek

(II)

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No 2013

WOENSDAG 18 JANUARI 1956.

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam
Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Ablasserdam

EXCELSIOR
vervaardigt
BUIZEN
voor industriële doeleinden

26 februari t/m 8 maart 1956

LEIPZIGER MESSE

**TECHNISCHE MESSE EN BEURS VOOR
VERBRUIKSGOEDEREN**

Gratis visum. Alle inlichtingen worden verstrekt door:
Nederlandse Kamer van Koophandel voor Duitsland,
Jan van Nassaustraat 3, 's-Gravenhage. Tel. 77 78 72

LEIPZIGER MESSEAMT POSTFACH 329

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland, aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Studeren en traditie

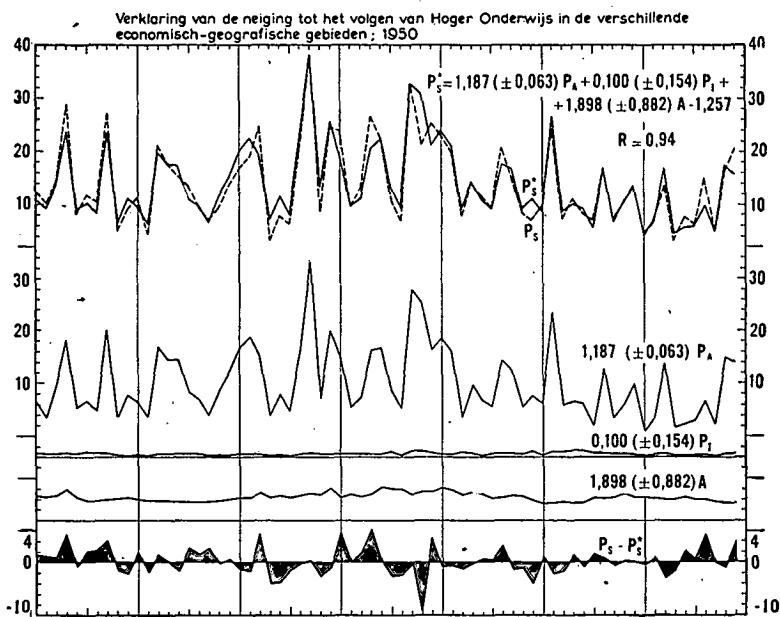
In de jaren 1954 en 1955 heeft het Nederlandsch Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de wenselijkheid van het vestigen ener universiteit in de gemeente Rotterdam. Daarmee werd een vrijwel maagdelijk terrein van onderzoek betreden. De regelmatigheden, die er optreden in de spreiding van de studenten over ons land, hadden tot op dat moment praktisch geen belangstelling van wetenschappelijke zijde genoten. Dat het op dit terrein nog nooit tot een onderzoek gekomen was, is natuurlijk wel vreemd. Zodra men de academicus ziet als degene van wie in hoge mate de richting waarin onze maatschappij zich beweegt afhangt, is toch de vraag, welke factoren bepalend zijn voor de neiging tot het volgen van hoger onderwijs, zeer belangrijk. Terrecht zou men hier een verwijt aan de sociologie kunnen richten, dat een terrein van zo grote importantie braak bleef liggen.

Het lag bij de bestudering van dit probleem voor de hand aan een tweetal factoren a priori betekenis toe te kennen, nl. de welvaart, en de afstand, die de universiteit van de aspirant-student verwijderd is. Naarmate een bepaalde stad verder van een universiteitsstad verwijderd is, kan men aannemen, dat de neiging tot het volgen van hoger onderwijs geringer wordt, terwijl deze neiging groter zal worden naarmate het gemiddelde inkomen hoger ligt. Deze beide factoren bleken, toege-

past per economisch geografisch gebied van ons land, ook na correctie — d.w.z. door het aantal inkomens-trekkers met een inkomen hoger dan f 10.000 op te nemen in plaats van het gemiddelde inkomen, en een gewogen afstandsindex in plaats van een enkelvoudige —, nog maar een zeer povere correlatie op te leveren.

Er bleek een zeer belangrijke systematische factor verwaarloosd te zijn.

Na enig experimenteren werd het duidelijk, dat deze verwaarloosde factor het aantal academici in de betrokken plaats was. Opneming van deze factor tezamen met de — relatief onbelangrijke — beide andere gaf een bijzonder fraaie verklaring te zien van de verschillen in aantallen studenten, die deze gebieden hebben opgeleverd. In bijgaande grafiek is het resultaat van deze berekening grafisch voorgesteld en het is frappant te zien hoe nauw de berekende aantallen studenten voor ieder gebied bij de werkelijke aantallen aansluiten.

Verklaring

- P_s = aantal studenten in ‰ van het aantal 18 t/m 29 jarigen
 P_s^c = idem; berekend
 P_A = aantal mannelijke academici van 40-65 jaar in ‰ van het aantal 18 t/m 29 jarigen
 P_1 = aantal inkomens-trekkers met een inkomen > f. 10.000 in ‰ van het aantal 18 t/m 29 jarigen
 $A = \log \sum_i \frac{a_i}{b_i}$ waarbij a_i = afstand tot faculteit i en b_i = percentage van de studenten dat (landelijk) aan die faculteit studeert

Traditie is dus een factor van overheersende betekenis bij de beslissing of een zoon of dochter gaat studeren. Zo gezien lijkt het onderzoek niet tot een verbazingwekkende conclusie te hebben geleid. Maar het is goed om veronderstellingen te toetsen aan de feitelijke gegevens. En het is goed om te zien hoe ook op sociologisch terrein zeer grote regelmatigheden voorkomen. Dank zij de vrije wil van de mens.

N.E.I.

L. H. KLAASSEN.

INHOUD

Blz.

Blz.

Studeren en traditie, door Drs. L. H. Klaassen ..	43
Het Voorlopig Verslag „Algemene Ouderdomsverzekering”, door Dr. J. van Hoorn	45
Het wetsontwerp Algemene Ouderdomsverzekering, door Prof. Dr. C. Campagne	46
Kartelproblemen; kartels en orde, door Mr. G. E. Kruseman	47
De Londense geldmarkt en de Engelse monetaire politiek (II), door Drs. M. Koker	50

Ingezonden stukken:	
Brandstofeconomie?, door O. C. Huisman, met naschrift van E. J. Muller	53
Brandstofeconomie, door Mr. R. W. Boissevain	54
Internationale notities:	
De moderne industriële ontwikkeling van Zuid-Afrika, door Drs. J. H. Zoon	55
Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet ...	56

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Dr. J. VAN HOORN, Het Voorlopig Verslag, „Algemene Ouderdomsverzekering”.

Men zou verwachten, dat in het Voorlopig Verslag „Algemene Ouderdomsverzekering” de fundering van de ontworpen wet grondig en raak zou zijn behandeld, maar in die verwachting wordt men wel sterk teleurgesteld. De conclusie van de groep leden die financiering volgens „omslagstelsel” rechtstreeks onder het oog hebben gezien, nl., dat het omslagstelsel in volle verantwoordelijkheid kan worden aanvaard, berust op twee van elkaar onafhankelijke argumenten. In de eerste plaats, dat de wijze waarop actuarissen dit vraagstuk behandelen op een misvatting zou berusten, en voorts dat er voldoende waarborg zou bestaan, dat de premiebetalers van thans later ook pensioentrekkers zouden worden. Schr. betoogt, dat eerstgenoemd argument uitgaat van een zeer bepaald onjuist inzicht. Hij concludeert, dat het omslagstelsel, ook volgens de actuarissen, bij de pensioenverzekering even goed als bij de andere verzekeringen bestaat, en zelfs volkomen consequent toegepast. Maar juist die consequente toepassing maakt, dat men, in de war gebracht door de zeer lange termijn waarover de omslag loopt, er iets heel anders in gaat zien als in de omslag toegepast bij verzekeringen met korte looptijd. Omgekeerd is het omslagstelsel, dat men voor de wettelijke pensioenverzekering wenst, slechts in naam hetzelfde als bij andere verzekeringen. Wat het tweede argument aangaat, merkt schr. op, dat er in de ontworpen wet geen enkele natuurlijke band is tussen premiebetaling en pensioenontvangst.

Prof. Dr. C. CAMPAGNE, Het Wetsontwerp Algemene Ouderdomsverzekering.

In het Voorlopig Verslag betreffende de behandeling in de Tweede Kamer van het Wetsontwerp Algemene Ouderdomsverzekering is een passage gewijd aan de suggesties, die schr. in dit blad heeft gedaan. In deze passage zijn enige berekeningen gemaakt, die hij als onjuist moet beschetsen en die tot onjuiste conclusies hebben geleid. Schr. geeft aan hoe de resultaten van het wetsontwerp en zijn voorstel op een juiste wijze kunnen worden vergeleken. Resumerend stelt schr. dat: *a.* de premie voor de door hem voorgestelde voorziening aanzienlijk lager is dan die volgens het wetsontwerp; *b.* datzelfde het geval is met de lasten, die uit de „back-service”-rechten voortvloeien; *c.* de hieruit voortvloeiende baten ten gunste der minst-draagkrachtigen worden gebracht; *d.* voor personen met een eigen inkomen van ca. f 1.000 of minder het bij zijn voorstel toe te kennen pensioen hoger is dan dat volgens het wetsontwerp; *e.* de voorziening volgens het wetsontwerp een blijvend en de door hem voorgestelde regeling een aflopend karakter heeft en *f.* de aanpassingsproblemen der particuliere pensioenvoorzieningen bij zijn regeling tot veel eenvoudiger proporties worden teruggebracht.

Mr. G. E. KRUSEMAN, Kartelproblemen: kartels en orde.

Het accent ligt in de nationale kartels niet op uitschakeling der concurrentie, maar vrijwel geheel in het vlak van een efficiënte afbakening van bevoegdheden en terreinen. M.a.w.: in het vlak van de ordening der activiteit van het bedrijfsleven in zijn horizontale en verticale geleidingen. Aangezien ook de bemoeienis der Overheid grotendeels omschreven kan worden in termen van ordening, ligt hier tevens het snijvlak tussen haar en het bedrijfsleven. Daarmede is volgens schr. de kern van het hele probleem van het kartelbeleid gegeven. Enerzijds wenst het Ministerie de uiteindelijke

zeggingschap over hetgeen het bedrijfsleven en de bedrijfsregelingen doen, welke zeggingschap zij met haar administratieve gerichtheid uitsluitend meent te kunnen uitoefenen met behulp van vaste schema's. Anderzijds eist het bedrijfsleven het recht op om van geval tot geval te bepalen wat in de eigen branche dient te worden geregeld. Hier is dus een dubbele tegenstelling: één t.a.v. de bevoegdheid of de macht en één t.a.v. de methode van ordening. De laatste tegenstelling zou kunnen worden opgelost door het bedrijfsleven, naar schr. uiteenzet, t.a.v. de kartels een eigen verantwoordelijkheid op te leggen.

Drs. M. KOKER, De Londense geldmarkt en de Engelse monetaire politiek (II).

Na in een vorig artikel het karakter en het mechanisme van de Londense geldmarkt te hebben beschreven, behandelt schr. ditmaal de Engelse monetaire politiek en in het bijzonder de functie die de Londense geldmarkt hierbij vervult. Kenmerkend voor de rentestructuur en het renteniveau van de Londense clearingbanken is het verschijnsel, dat wijzigingen alleen plaats vinden op het moment, dat het officiële disconto van de Bank of England een verandering ondergaat. In zijn analyse van de monetaire politiek in 1955 vat schr. allereerst de anti-inflatiepolitiek gedurende de eerste helft van 1955 samen. In de tweede helft van dat jaar zijn de monetaire autoriteiten naast handhaving hunner orthodoxe monetaire politiek tot maatregelen met een minder traditioneel karakter overgegaan. Schr. geeft o.a. aan, welke oorzaken hieraan ten grondslag lagen.

— SOMMAIRE —

Dr. J. VAN HOORN, Le Rapport Provisoire „Assurance Vieillesse Générale”.

Selon l'auteur on sera déçu si l'on s'attendait à ce qu'il soit traité dans le Rapport Provisoire „Assurance Vieillesse Générale” de façon approfondie du fondement de la loi projeté. Il insiste sur les arguments sur lesquels est basée l'opinion que le système de répartition peut être accepté en toute responsabilité.

Prof. Dr. C. CAMPAGNE, Le projet de loi portant sur l'Assurance Vieillesse Générale.

Dans le Rapport Provisoire concernant la discussion de ce projet de loi, un passage a été consacré aux suggestions faites par l'auteur dans „Economisch-Statistische Berichten”. Dans ce passage il a été fait des calculs qui, selon l'auteur, ont conduit à des conclusions inexactes. L'auteur indique comment les résultats du projet de loi et de sa proposition peuvent être comparés de façon exacte.

Mr. G. E. KRUSEMAN, Problèmes autour des cartels: les cartels et la réglementation.

La tendance des cartels se trouve presque totalement dans le domaine de la réglementation de la vie industrielle dans ses membrures horizontales et verticales. Comme aussi l'intervention gouvernementale peut être décrite en termes de réglementation, il se produit ici des contrastes, pour lesquelles l'auteur indique une solution.

Drs. M. KOKER, Le marché monétaire de Londres et la politique monétaire britannique (II).

Après avoir fait ressortir dans un numéro précédent le caractère et le mécanisme du marché monétaire de Londres, l'auteur traite cette fois-ci de la politique monétaire britannique. Il expose particulièrement la fonction que le marché monétaire y remplit.

Het Voorlopig Verslag „Algemene Ouderdomsverzekering”

Van dit omvangrijke verslag — 31 bladzijden over twee kolommen — ligt slechts weinig op het terrein, waarmee dit weekblad zich bezig houdt, maar dat weinige betreft dan ook de fundering van de ontworpen wet. Men zou daardoor verwachten, dat althans in bekendte vorm deze zaak grondig en raak zou zijn behandeld, maar in die verwachting ziet men zich wel sterk teleurgesteld.

Inderdaad wordt slechts van één groep leden melding gemaakt (al zijn het er dan ook „vele”), die de financiering volgens „omslagstelsel” rechtstreeks onder het oog hebben gezien. De conclusie der groep, t.w. dat het omslagstelsel in volle verantwoordelijkheid kan worden aanvaard, berust op twee van elkaar onafhankelijke argumenten, vooreerst dat de wijze, waarop de actuarissen dit vraagstuk behandelen op een misvatting zou berusten, en vervolgens dat er voldoende waarborg zou bestaan, dat de premiebetalers van thans later ook pensioentrekters zouden worden. Van deze beide is over het tweede althans te praten, ook al zou men het niet met elkaar eens worden; het eerst aangevoerde argument echter gaat uit van een zeer bepaald onjuist inzicht en het mag dus de moeite waard worden geacht daarop te wijzen.

Als oorzaak dan, waarom „bij enkele schrijvers van actuariëlen huize” (zie 2e alinea van § 5 op blz. 16 van het Voorlopig Verslag) „twijfel wordt gewekt ten aanzien van het verzekeringskarakter van de onderwerpelijke voorziening”, wordt aangenomen, dat die actuarissen „zich daarbij baseren op de historische begripsontwikkeling van de sociale verzekering als zodanig”, hetgeen erg vaag klinkt, maar daarover later. Verder zouden de actuarissen dan van oordeel zijn, dat „het begrip sociale verzekering niet los kan worden gezien van de financieringsmethode van de fondsvorming”.

De eerst opkomende gedachte, waarmee men deze woorden leest, is, dat per abuis het algemene woord sociale verzekering is gebruikt voor sociale pensioenverzekering, maar in de volgende alinea blijkt dit vermoeden onjuist, want daar worden naast de sociale pensioenverzekering gesteld de ziektekostenverzekering, de ziekengeldverzekering en de kinderbijslagverzekering. Deze laatste drie worden dus feitelijk als voorbeelden aangehaald, waarnaar de sociale pensioenverzekering zich zou kunnen richten. Op zichzelf beschouwd is dat inderdaad een vanzelfsprekende eis, immers in alle vormen en objecten van verzekering behoort hetzelfde grondbeginsel der verzekeringsgedachte consequent te worden volgehouden en toegepast. Maar nu is de *actuaris* (d.w.z. de man, die gewend is met deze dingen te werken) bij dat „consequent volhouden” *vanzelf gevoerd tot een handelwijze juist tegengesteld aan hetgeen thans de meer oppervlakkige beschouwers hebben gemeend vanuit datzelfde grondbeginsel te moeten verwachten.*

Hoe die schijnbare tegenstrijdigheid op te lossen? De kern zit hierin, dat bij dat „consequent volhouden” natuurlijk ook de *duur* van de verzekering een rol speelt en dat die duur bij de pensioenverzekering (en andere verzekeringen op het leven) van een geheel andere orde van grootte is dan bij de overige verzekeringen. De verzekeringsduur is bij verzekeringen tegen schade door ziekte, door brand enz. in beginsel willekeurig, maar in de praktijk rekent men ieder jaar af en dan kan ook iedereen weer uit de verzekering treden zonder zichzelf of de verzekeringsinstelling te benadeln. Niettemin zal men bij de afrekening over dat jaar niet alleen rekening houden

met de reeds afgerekende schadegevallen, maar ook met de gevallen die wel zijn opgetreden, maar nog niet afgehandeld. *Hoe zou men de financieringsmethode van een instelling beoordelen, die met dit laatste geen rekening hield?*

Nu de pensioenverzekering. Hier is de verzekeringsduur van nature het gehele verdere leven. Zou men inderdaad consequent hetzelfde financieringsbeginsel willen toepassen, dan zou dus ook hier de financiering moeten lopen tot het tijdstip, waarop de verzekering afgewikkeld is, d.w.z. tot het einde van het leven van de verzekerde. Hiermee is, ongetwijfeld tot verrassing der bedoelde „vele leden”, gezegd, dat de door hen aangevoerde voorbeelden van andere verzekeringen logisch doorgeredeneerd niet voeren naar wat zij omslagstelsel noemen voor de pensioenverzekering, maar naar kapitaaldekking.

Dat dit niet maar een woordenspel is, blijkt uit de manier, waarop de pensioenpremie wordt berekend. Wij geven die manier hier globaal weer; na lezing zal men tot de overtuiging komen, dat een andere berekeningswijze niet denkbaar is.

Gaat het nl. over iemand van 25 jaar, dan beschouwt men hem of haar niet op zichzelf, maar als één van de gehele groep van 25-jarigen. Van die groep zal op grond van de sterftetafel een gedeelte vóór ingang van het pensioen overlijden, na korter of langer tijd premiebetaling, en de rest zal pensioen trekken, gedurende korte of lange tijd. Om te maken, dat de verzekeringsinstelling er voor de gehele fictieve groep een juist meer uitkomst heeft van slechts het premiebedrag zó te berekenen, dat de aanvangswaarde van alle toekomstige premieën van de gehele (fictieve) groep gelijk is aan de aanvangswaarde van alle toekomstige pensioenbetalingen. Uiteraard is dit alles bij de gegeven sterftetafel en de aangenomen disconteringsrentevoet precies te bepalen, niet als vaagheid, maar als getrouwe afspiegeling van het door de sterftetafel bepaalde verloop. En nu moet onze 25-jarige eenling, van wie men uiteraard niet weet, of hij als premiebetaler of als pensioentrekker zal overlijden, natuurlijk het gemiddelde betalen van de totale premie van de gehele fictieve aanvangsgroep. Dat is dus óók omslag! en ook genomen over de gehele duur der verzekering, alleen is deze duur hier zo verbazend veel langer.

Deze lange duur is oorzaak van de kapitaal- en interestverschijnselen, maar in wezen zijn die niet verschillend van de naar het volgende boekjaar overlopende onafgehandelde posten bij de ziekte- of brandverzekering.

Men ziet, het gaat hier niet om theoretische onderstelling, niet om „historische” begripsontwikkeling, zoals de „vele leden” meenden, maar om tastbare realiteiten, waarvan iedereen zich kan overtuigen en die alleen maar wat buiten het dagelijkse gezichtsveld liggen.

Het omslagstelsel bestaat dus, ook volgens de actuarissen, bij de pensioenverzekering even goed als bij de andere verzekeringen en zelfs volkomen consequent toegepast. Maar juist die consequente toepassing maakt, dat men, in de war gebracht door de zeer lange termijn, waarover de omslag loopt, er iets geheel anders in gaat zien als in de omslag toegepast bij de verzekeringen met korte looptijd.

Omgekeerd is het omslagstelsel, dat men thans voor de wettelijke pensioenverzekering wenst, slechts in naam hetzelfde als bij die andere verzekeringen. En wie het stelsel van het wetsontwerp zou willen toepassen bij die

andere verzekeringen, zou zich bloot stellen aan de onuitgesproken kritiek vervat in de cursief gedrukte vraag aan het slot der vijfde alinea.

Ten slotte een enkel woord over het tweede der beide in de aanvang aangeduide argumenten dezer groep leden. In de laatste volzin der 4e alinea van de genoemde § 5 worden voor de premiebetalers naast elkaar gesteld de *formele zekerheid*, dat zij later ook de uitkeringen zullen ontvangen, en de *materiële zekerheid*, dat dit ook economisch mogelijk is. De eerste wordt dan gewaarborgd door de wettelijke maatregelen, de tweede door de „welvaarts- en bevolkingsontwikkeling”.

Op het eerste gezicht lijkt dit argument nogal sterk, maar dit verandert toch wel, wanneer men er zich rekenschap van geeft, dat de materiële zekerheid pas aan het woord komt, wanneer de formele zekerheid op grond van de Wet in stand blijft. En aangezien we weten, dat een wet langs volkomen wettige weg door een andere wet

kan worden verzwakt of te niet gedaan (en de voorbeelden zijn er, door harde noodzaak ingegeven), is er in de ontworpen wet geen enkele natuurlijke band tussen premiebetaling en pensioenontvangst: er wordt niet een gedeelte van de toekomstige welvaart automatisch naar de pensioentrekkers geleid, zoals — mits men een doeltreffende beleggingspolitiek voert — bij de boven gemoreerde natuurlijke financieringswijze het geval is. Die doeltreffende beleggingspolitiek moet zich dan ook richten op de welvaartsbronnen zelf en niet, zoals blijkbaar „vele andere leden” in hun ijver voor het omslagstelsel onderstelden, slechts op geldleningen, die tegelijk met het geld zouden depreciëren.

In de eerste volzin van dit artikel staat het woord „fundering” van de ontworpen wet; men zal na het bovenstaande begrijpen, dat schrijver dezes dit woord niet al te letterlijk heeft bedoeld!

Heerlen.

J. VAN HOORN.

Het wetsontwerp Algemene Ouderdomsverzekering

In het Voorlopig Verslag, nr. 6, betreffende de behandeling in de Tweede Kamer van bovenbedoeld wetsontwerp is een passage gewijd aan de suggesties, die ik in een aantal door mij gepubliceerde artikelen ¹⁾ gedaan heb. In bedoelde passage zijn enige berekeningen gemaakt, die ik als onjuist moet kenschetsen, waardoor de conclusies waartoe men komt eveneens onjuist zijn. Ik meen daarom goed te doen in het volgende aan te geven hoe, naar het mij voorkomt, de resultaten van het wetsontwerp en van mijn voorstel op een juiste wijze kunnen worden vergeleken.

Het door mij gedane voorstel houdt in, dat de bodempensioenverzekering uit het wetsontwerp wordt vervangen door een algemene volksverzekering, die een ouderdomspensioen in het uitzicht stelt voor alle personen van 65 jaar en ouder, die dan een jaarinkomen hebben van minder dan f. 5.000. Voor een echtpaar zonder inkomen stelde ik het pensioen op f. 1.600, welk bedrag volgens een glijdende schaal afloopt tot nihil naarmate het eigen inkomen tot f. 5.000 nadert. De premie zal voor de door mij voorgestelde regeling circa 4½ pCt. van het loon bedragen, in plaats van 7 pCt. wanneer het wetsontwerp wordt gevolgd.

Ik wil nu de opbouw van een volwaardige pensioenverzekering voor het geval het wetsontwerp doorgang vindt vergelijken met de opbouw daarvan bij toepassing van mijn voorstel. Hiertoe ben ik allereerst uitgegaan van een echtpaar, waarvan de man tijdens de opbouwperiode een inkomen van f. 4.000 geniet, terwijl ik mij vervolgens baseerde op een inkomen van f. 6.000. Als volwaardig pensioen van een echtpaar, waarvan de man een inkomen van f. 4.000 heeft, heb ik gesteld 65 pCt. van f. 4.000 of f. 2.600 zolang beiden leven met een overgang van f. 1.560, dit is 60 pCt. van f. 2.600, op de langstlevende. Voor een salaris van f. 6.000 gelden dezelfde percentages. De kosten van de boven de bodemvoorziening te verzekeren aanvullende pensioenen tot de bovenschreven volwaardige pensioenen zijn berekend op een zodanig niveau, dat onderbrenging bij het levensverzekeringbedrijf mogelijk kan worden geacht. Uiteraard moet hierbij rekening gehouden worden met de leeftijd, waarop de aanvullende verzekering wordt gesloten, wij namen hiervoor resp. 15, 30 en 45 jaar.

Wij komen nu tot de volgende opstelling.

Kosten in pCt. van het salaris voor:	Jaarinkomen f. 4.000			Jaarinkomen f. 6.000		
	leeftijden, waarop de aanvullende voorziening wordt gesloten					
	15	30	45	15	30	45
Bodemvoorziening wetsontwerp	7	7	7	7	7	7
Benodigde aanvullende voorziening	4	7	15	5½	9½	20½
Totale pensioenverzekering	11	14	22	12½	16½	27½
Voorziening volgens mijn voorstel ¹⁾	4½	4½	4½	4½	4½	4½
Benodigde aanvullende voorziening	5½	9	19	8	12	28
Totale pensioenverzekering	10	13½	23½	12½	16½	32½

Hieruit blijkt, dat het voor personen, die vóór hun pensionering een inkomen gelegen tussen f. 4.000 en f. 6.000 genieten, weinig uitmaakt of het wetsontwerp dan wel mijn voorstel wordt gerealiseerd.

Mijn voorstel werkt echter ten gunste van de minst draagkrachtige groep, deze betaalt 4½ pCt. in plaats van 7 pCt. van het inkomen en ontvangt een hoger bedrag aan pensioen. Dat dit resultaat mogelijk is vloeit voort uit het feit, dat in mijn voorstel geen pensioenen worden gegeven aan hen, die na de 65-jarige leeftijd een inkomen genieten van f. 5.000 of meer, terwijl bij een eigen inkomen gelegen tussen circa f. 1.000 en f. 5.000 minder pensioen wordt gegeven dan bij toepassing van het wetsontwerp. De „back-service”-lasten zijn bij mijn voorstel dus wel aanzienlijk lager en de vermindering van deze lasten komt aan de minst-draagkrachtigen ten goede.

Voor hen, die vóór de pensionering een inkomen genieten van meer dan f. 6.000, werkt mijn voorstel aanvankelijk nadelig. Is de overgangstijd echter verstreken dan ontstaat er weinig nadeel meer omdat men voor de besparing op de premie (7 — 4½ = 2½ pCt. van f. 6.000) op 15-jarige leeftijd een pensioenverzekering kan sluiten, waarvan het bedrag slechts weinig lager ligt dan het volgens het wetsontwerp in uitzicht gestelde pensioen.

Een tweede punt, dat in het Voorlopig Verslag aan de orde is gesteld betreft de vraag of in de overgangstoestand, aangenomen dat een volwaardige pensioenver-

¹⁾ Er is bij de berekening van het pensioen dat volgens mijn voorstel aan deze personen zal worden toegekend, aangenomen dat zij geen andere eigen inkomsten hebben dan de verzekerde pensioenen.

¹⁾ Verschenen in „Economisch-Statistische Berichten” van 27 juli, 10 augustus en 7 september 1955.

ziening ongeveer een premie van 8 pCt. van het salaris uitmaakt, wel de totaalpremie ad $4\frac{1}{2}$ pCt. + 8 pCt. = $12\frac{1}{2}$ pCt. kan worden opgebracht.

Uit het voorgaande bleek reeds, dat er wat de financiële lasten betreft voor de zo belangrijke middengroepen weinig verschil is tussen mijn regeling en die van het wetsontwerp. De vraag naar de mogelijkheid om de benodigde premie op te brengen zal dus in beide gevallen praktisch hetzelfde gewicht hebben.

Resumerende kan ik het volgende stellen:

- a. de premie voor de door mij voorgestelde voorziening is aanzienlijk minder dan de premie volgens het wetsontwerp;
- b. de lasten, die uit de „back-service“-rechten voortvloeien, zijn bij mijn voorstel aanmerkelijk lager dan bij het wetsontwerp;

- c. de hieruit voortvloeiende baten worden ten gunste gebracht van de minst-draagkrachtigen;
- d. voor personen met een eigen inkomen van circa f. 1.000 of minder is bij mijn voorstel het toe te kennen pensioen hoger dan dat volgens het wetsontwerp;
- e. de voorziening volgens het wetsontwerp heeft een blijvend karakter, terwijl de door mij voorgestane regeling een aflopend karakter heeft, althans mag worden aangenomen, dat de omvang op de duur veel beperkter zal worden;
- f. de aanpassingsproblemen van de particuliere pensioenvoorzieningen worden bij mijn regeling tot veel eenvoudiger proporties teruggebracht.

Amsterdam.

Prof. Dr. C. CAMPAGNE.

Kartelproblemen

Kartels en orde

Zo lang men een probleem niet juist stelt is het onoplosbaar, heeft een wijs man gezegd. Nu ik er in dit derde artikel aan toe ben om mij inderdaad met de oplossing van het kartelprobleem bezig te houden, is het meer dan ooit zaak om te trachten het duidelijk te stellen. Ja, het is zelfs, hoe merkwaardig het klinkt, nodig om allereerst vast te leggen, waar wij, indien wij over kartels praten, het eigenlijk over hebben. De volksmond weet het: een kartel is een afspraak tussen bedrijfsgenoten om de onderlinge strijdbijl te begraven, teneinde de prijs hoog te houden. Het gaat hierbij in hoofdzaak om de woorden na de komma, om de strekking der kartels dus. Is deze voor Nederland in 1955 aldus juist geformuleerd?

Reeds in mijn eerste artikel heb ik gemeend hieraan te moeten twifelen op grond van deze argumentatie: indien dit zo is dan ligt het in de lijn dat van de ca. 1.800 kartels een flink aantal deze tendentie zo duidelijk zou vertonen dat de departementale waakhond, die het waardevolle erf van het prijspeil moet beschermen, al heel wat indringers zou hebben aangeblaft en zo nodig gebeten. Zoals ik aan de hand van de officiële gegevens aantoonde is dit echter niet het geval. Er is zelfs in de laatste jaren nog geen enkele dergelijke prijsafpraak van deze strekking aan de kaak gesteld. Nu het bij het Directoraat voor Ordeningsvraagstukken waarlijk niet aan ijver en aan wapenen ontbreekt, doet dit de vraag rijzen of de volksmond ten aanzien van Nederland in 1955 nog wel gelijk heeft, of dat deze spreekt over iets dat in andere tijden speelde en/of in andere landen speelt. Deze vraag kan beantwoord worden met de volgende, meest elementaire argumenten der economische logica.

Nederland is een klein land met een, ook nog in het huidige Benelux-verband, zo lage tariefmuur, dat het buitenland daar met relatief geringe offers overheen kan klimmen. Welnu, wie in dergelijke omstandigheden de prijs werkelijk hoog wil houden moet of een natuurlijke voorsprong hebben of het met de buitenlandse concurrentie op een accoordje kunnen gooien. Het eerste geldt, dank zij onze bodem, de verfijning onzer produkten en onze loonpolitiek in zekere mate voor de landbouw, hetgeen Minister Mansholt inderdaad de gelegenheid heeft gegeven tot een politiek van beschermde prijzen, die hij blijkens zijn laatste rede voor het Nederlands Verbond van Werkgevers ook thans nog nodig acht.

Het is echter kennelijk niet om dergelijke resultaten van wat in de volksmond kartelpolitiek heet, te bestrijden dat Minister Zijlstra zijn staf wil uitbreiden. Ook de internationale kartels — die inderdaad de prijzen menigmaal hoog houden — staan daar buiten om de treurige doch afdoende reden, dat de Minister daartegen vrijwel niets kan beginnen. Blijven dus over de produkten der nationale industrie. Inderdaad heeft de Minister als eerste stap van zijn nieuwe offensief een enquête naar de prijzenkartels bij de industrie aangekondigd. De uitslag van dit onderzoek mag met meer dan gewone belangstelling tegemoet worden gezien.

Ten aanzien van industriële produkten heeft Nederland immers van nature een zekere *achterstand*. Niet alleen omdat het de belangrijkste grondstoffen mist, maar meer nog omdat zijn eigen markt te klein is om de massaproductie, die in vele gevallen nodig is om tot de gunstigste calculatie te komen, af te nemen. Dit bezwaar telt minder indien het om zeer gespecialiseerde of kwalitatief zeer verfijnde artikelen gaat. Daarin is Nederland, anders dan Zwitserland, echter nog niet sterk. Bovendien zijn de prijzenkartels, althans de voor de index potentieel gevaarlijke kartels, op deze gebieden uiteraard met een lantaarn te zoeken. Dat zij bij de industriële massaprodukten gevonden zouden worden is echter nauwelijks denkbaar. Dit zou immers ofwel een staaltje van economische magie betekenen, ofwel impliceren dat groepen Nederlandse fabrikanten bezig zijn de huid te verdelen van de beer, die in het buitenland gegeten wordt. Daarover zou de Minister zich dan echter geen zorgen behoeven te maken uit hoofde van het prijsniveau, doch alleen met het oog op de betalingsbalans.

Hoe dit zij, ik meen met een ander wijs man te mogen zeggen: „bevor ich wundre, glaube ich nicht“. Positief en in goed Nederlands gezegd: ik ben er van overtuigd dat men bij het Departement veel te veel inzicht heeft om niet te beseffen, dat de invloed van de kartels op het prijspeil uitermate gering is. Ik heb voor deze conclusie nog het volgende, zeer nuchtere, argument: indien deze invloed wél bestaat dan zou die, nu hij kennelijk uit al de gedeponeerde regelingen *niet* aan te tonen is, uitgeoefend moeten worden door middel van geheime afspraken. Zou echter het Departement zo naïef zijn, dat het verwacht achter deze geheimen te zullen komen door

middel van een... enquête? Is dan echter dit gehele, groots opgezette offensief niet anders dan een spokenjacht? Dat is de vraag, die zich aan elke nuchtere toeschouwer moet opdringen. Het antwoord is even nuchter: de Minister jaagt in het geheel niet op prijzenkartels, doch hij streeft een geheel ander doel na. Hij wil — en daartoe is een enquête en een staf van juristen inderdaad een geëigend middel — de kartels catalogiseren naar omvang, strekking en betekenis, zoals een ieder doet, die niet te hooi en te gras — zoals het Departement tot nu toe deed — doch systematisch en volgens bepaalde richtlijnen gezag wil uitoefenen.

Het gaat het Ministerie — meer nog misschien dan de Minister — er om houvast te krijgen aan dit, door zijn gedifferentieerdheid ongrijpbare, phenomeen dat kartelvorming heet en dat om zo te zeggen een eigen leven leidt binnen de, toch vrij goed geordende, Staat der Nederlanden. Wil deze ordening, deze orde, die een hantering mogelijk maakt, doorgetrokken kunnen worden op het gebied van het bedrijfsleven, dan dienen de uitingen van dit laatste, zoals die naar voren komen in de gedaanten van collectieve kartels, inderdaad eerst grijpbaar te worden gemaakt. Dit klinkt wellicht een beetje cynisch, doch het is daarom niet minder realistisch. Een groot apparaat, ongeacht of het van de Overheid is of bijv. van een bank, kan een onderwerp waarmee het zich bemoeien wil, nu eenmaal alleen ambtelijk en statistisch, d.w.z. organisatorisch benaderen. Het enquêteren en catalogiseren der kartels is dus op zichzelf volstrekt niet opvallend. Wel is dat echter de conclusie, die uit deze aanpak getrokken moet worden, nl. dat deze Minister, die zeker geen bergen werk laat verzetten voor het prettige bezit alleen van een goede kartel catalogus, daarmee iets doen, iets bereiken wil. Dat doel is niet anders dan het opleggen van de staatsorde aan de bedrijfsregelingen, d.w.z. aan de ordeningen van het bedrijfsleven.

Dit brengt mij tevens op de andere kant van deze zaak, die samengevat kan worden in de vraag, wat er bij de formatie van kartels eigenlijk bij het bedrijfsleven voorziet, nu dit motief niet of althans niet meer gelegen is in het hooghouden van prijzen, waarvoor trouwens in een „sellers-market” weinig aanleiding bestaat. Waarom dan toch die 1.800 kartels, een heel wat groter aantal dan in de tijd van vóór de oorlog, toen de produktiecapaciteit de vraag overtrof? Er is voor dit vraagteken te meer aanleiding in verband met de typisch Nederlandse afkeer voor organisaties en bindende voorschriften, die met name bij de industrie zeer sterk is. Er moeten dus goede redenen zijn waarom niettemin na de oorlog, toen de markt haar depressie karakter verloor, het aantal kartels zo sterk toenam.

Een van die redenen is, dat de zin voor efficiency, die de Nederlander van oorsprong weinig eigen is, speciaal bij de industrie veld begint te winnen. De ongebreidelde en zuiver individualistische mededinging nu werkt, speciaal in een klein en overgevoerd land als het onze, waar niet alleen de concurrenten maar ook leveranciers en afnemers min of meer op elkaars schoot zitten, ongetwijfeld inefficiënt, omdat men zich verliest in details of zich blind staart op de gunst van één klant. Het ligt dus in de lijn van de moderne industrie om de markt door gezamenlijke regelingen min of meer onpersoonlijk te maken waardoor de aandacht geconcentreerd kan worden op de produktietaak en daarmee op de hoofdpunten der concurrentie: prijs en kwaliteit. In dit zelfde licht moet bijv. ook gezien worden het streven naar een duidelijke splitsing van groot- en detail-

handel en naar het in meerdere mate inschakelen van de eerste als distributieschakel mits deze die functie efficiënt vervullen kan door het aanhouden van voldoende voorraden en het bestrijken van een groot aantal handelaren ¹⁾.

In de tweede plaats dient beseft te worden dat ten gevolge van de toenemende uniformering van de produkten der concurrerende industrieën, meer en meer de nadruk wordt gelegd op de naam en op het merk van de individuele fabriek. Dit leidt o.a. tot prijshandhavingsvoorschriften, tot het weren van afnemers waar het artikel misplaatst ware, tot het afwijzen van de zgn. eigen merken van de klant enz. Deze op zichzelf individualistische doeleinden kunnen echter hoogstens door de zeer grote concerns separaat gerealiseerd worden, terwijl dit betrekkelijk eenvoudig is in de vorm van een onderlinge afspraak met bindende kracht voor de gezamenlijke afnemers. Verder is een krachtige handhaving van dergelijke regelingen door de leveranciers individueel vrijwel onmogelijk; zelfs de grootste onder hen zal er immers niet gauw toe komen om een belangrijke klant op de vingers te tikken. En ten slotte is een collectief controle- en berechtingsapparaat uiteraard veel economischer en effectiever dan een handhaving per fabriek.

Het derde motief dat ik hier behandelen wil is rechtstreeks gegroeid uit de ontwikkeling der moderne industrie in de richting van massa-fabrikatie. Deze eist voor een gunstige calculatie allereerst omzet, waardoor — wederom in verband met onze „klein-landse” verhoudingen — de positie van de individuele grote afnemer zo sterk geaccentueerd wordt, dat zelfs de machtige concerns het been moeilijk stijf kunnen houden indien zulk een klant dreigt met het overgaan naar een andere leverancier. Hier vormt het kartel met zijn regelingen ten aanzien van de handelsmarges voor de industrie bij wijze van spreken een waarborg tegen de eigen zwakheid, die pleegt te leiden tot een kortingswedloop zoals zich bijv. in de radiobranche voordeed ²⁾.

Er kunnen daarnaast nog diverse andere factoren aangevoerd worden. Ik acht mij van deze plicht echter ontslagen omdat de bovenstaande drie reeds voldoende aangeven waarop in de nationale kartels tegenwoordig, nadrukkelijk of onuitgesproken, het accent ligt: niet op een uitschakeling van de concurrentie, doch op een rationalisatie daarvan door middel van een beperking van de concurrentiemiddelen. Daarbij treedt dan echter een separate tendentie naar voren, die rechtstreeks niet te maken heeft met onderlinge mededinging tussen de bedrijfsgenoten, doch met de verhouding tussen de bij de markt betrokken geledingen: industrie, groothandel en detailhandel, die door de kartels gerationaliseerd en genormaliseerd worden.

Voor de behartiging van de bovengenoemde en diverse andere, eveneens uit de efficiency voortvloeiende, doeleinden worden in de bedrijfsregelingen vele verschillende middelen gebruikt, op grondslag waarvan de kartels in een aantal rubrieken kunnen worden onderverdeeld. Binnen het kader van deze artikelen kan ik hierop niet nader ingaan, omdat ik daardoor mijn doel, het analyseren van de kernproblemen, voorbij zou schieten ³⁾. Ik moet mij dan ook beperken tot enkele grepen uit de caleidoscopische veelheid, in welke keus ik mij heb laten leiden

¹⁾ Aan de kant van de groothandel ziet men dit kennelijk ook in, hetgeen blijkt uit een aantal fusies en in het algemeen uit een toenemende concentratie.

²⁾ Een duidelijk voorbeeld hiervan vormt o.a. het conflict tussen de industrie van en de groothandel in sigaren.

³⁾ Een voortreffelijk overzicht van al deze kartelvormen en van hun werking geeft o.a. Prof. Dr. J. Wisselink in de samenvatting van de door hem behandelde collegestof, onderdeel kartellering.

door de overweging dat deze beschouwingen ook leesbaar moeten zijn voor de niet-deskundige op dit moeilijke terrein. In één opzicht betreur ik intussen deze beperking. Juist immers de verschillende vormen van kartels, die ik niet aanraakte omdat zij zich intern bij de industrie (bijv. ten aanzien van de research, de taakverdeling enz.) of op internationaal vlak afspelen, hebben in sterke mate het effect — dat ik dus ook buiten beschouwing moet laten — ener versteviging van het produktie-apparaat respectievelijk van de nationale economie als geheel, waarvan zij om zo te zeggen het betrouwbaar skelet vormen. Aldus kan ik hen echter wel betrekken bij de volgende samenvatting van het voorafgaande.

De strekking der huidige kartels ligt tegenwoordig vrijwel geheel in het vlak van een efficiënte afbakening van bevoegdheden en terreinen. Met andere woorden in het vlak van de ordening der activiteit van het bedrijfsleven in zijn horizontale en verticale geleidingen. Aangezien, zoals hierboven en in de vorige artikelen werd uiteengezet, ook de bemoeienis van de Overheid grotendeels omschreven kan worden in termen van ordening, ligt hier tevens het snijvlak tussen haar en het bedrijfsleven.

Daarmede is de kern van het gehele probleem van het kartelbeleid gegeven. Enerzijds wenst het Ministerie de uiteindelijke zeggingschap over hetgeen het bedrijfsleven en de bedrijfsregelingen doen, welke zeggingschap zij met haar administratieve gerichtheid uitsluitend meent te kunnen uitoefenen met behulp van vaste, voor alle branches zoveel mogelijk geldende, schema's. Anderzijds eist het bedrijfsleven het recht op om van geval tot geval te bepalen wat in de eigen branche ten dienste van een goed verloop dient te worden geregeld. Aldus is hier een dubbele tegenstelling; één betreft de bevoegdheid of de macht, of als men wil de vrijheid, de ander heeft te maken met de methode van ordening.

Op het eerste punt behoeft ik thans niet nader in te gaan. In deze artikelen is immers reeds herhaaldelijk betoogd dat de steeds ingewikkelder wordende economie en de steeds sterkere verknoping binnen en buiten de grenzen van alle vraagstukken op dit gebied medebrengen dat de Overheid, als het centrale punt in de nationale sector van dit spinneweb, het recht opeist om in laatste instantie uit te maken op welke punten gevaar dreigt en wat daartegen gedaan moet worden. Principieel geldt dat ook voor de kartels, zoals trouwens van de zijde van het bedrijfsleven reeds herhaaldelijk is erkend.

Daartegenover mag dit met reden verlangen dat de Overheid in haar streven om, terwille van de hanteerbaarheid, het kartelweefsel te schematiseren, niet zò ver gaat, dat de krachten van het scheppende initiatief, waarvan ons land leven moet en die ten slotte ook in de bedrijfsregelingen zijn belichaamd, in deze greep verstarren.

(Ingezonden mededeling)

Daarmede komt dus de tweede tegenstelling aan de orde. Deze bestond niet ten tijde dat het beginsel „laissez aller, laissez passer” gold en zij bestaat — althans in theorie — niet meer achter het IJzeren Gordijn. Nu geen van beide radicale oplossingen voor ons land in aanmerking komen, blijft alleen de mogelijkheid over — of beter gezegd: dringt zich de noodzaak op — om tot een modus vivendi te komen tussen de organisatorische ordening vanwege de Staat en de organisch vanuit het bedrijfsleven gegroeide regelingen. Meer populair gezegd: er dient in overeenstemming tussen deze partijen een methode te worden gevonden om het vuile, of althans het voor de wasbaas onbruikbare, waswater weg te werpen zonder dat het kind meegaat. Deze weg zal niet gemakkelijk bewandeld kunnen worden. Allereerst ontbreekt er nl. een contactpunt, waar dit gesprek gevoerd zou kunnen worden, en in de tweede plaats lopen vooralsnog de meningen uiteen over wat tot het misbare waswater en wat tot het onmisbare kind moet worden gerekend.

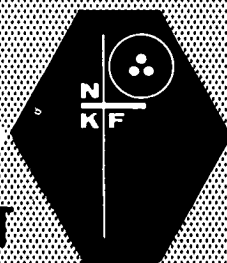
Ten aanzien van het eerste punt moge allereerst herinnerd worden aan de rede van de heer T. J. Twijnstra op de jaarvergadering van het Nederlands Verbond van Werkgevers, waarin hij o.a. de aandacht vestigde op het Zweedse instituut van een Ereraad uit het bedrijfsleven, die min of meer dwingend adviseert over wijzigingen of opheffingen van kartels.

Ik wil hier niet ingaan op de door de heer Twijnstra zelf opgeworpen vraag of, gezien het verschil in situatie tussen beide landen, zulk een instantie ook bij ons de oplossing van het kartelprobleem zou kunnen bevorderen, doch er slechts op wijzen, dat een dergelijk officieel instituut nauwelijks geschikt zou zijn als contactpunt. Integendeel vrees ik, dat het een wrijvingspunt zou worden. In Zweden immers houdt tot nu toe de socialistische Regering de stok tegen de kartels grotendeels achter de deur zolang de Ereraad voldoende resultaat bereikt, terwijl, indien zij te eniger tijd haar standpunt zou wijzigen, dit college onopvallend kan verdwijnen gelijk de moor in Goethe's Faust. In geen van beide gevallen komen dus die gevaarlijke zaken, die principe en prestige heten, in het geding. Bij ons ligt dat echter anders, omdat onze, slechts gedeeltelijk socialistische, Overheid de stok reeds zelf hanteert, zij het volgens bepaalde richtlijnen, ontleend aan het algemeen belang. Dit zou nu nog niet erg zijn, indien men het over de interpretatie van dit laatste begrip eens was. Dit is echter, zoals ik reeds herhaaldelijk betoogd heb, bepaald niet het geval. In diè situatie nu lijkt niets mij gevaarlijker dan dat een voor het bedrijfsleven representatief orgaan geroepen zou worden om in deze controverse positie te kiezen. Het zou immers ofwel de richtlijnen van de Overheid moeten volgen met de grote kans om daarmede zijn gezag bij het bedrijfsleven te verspelen, of wel een

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staaldraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK · DELFT

van die der Overheid afwijkende opvatting aangaande de grens tussen schadelijke en onschadelijke kartelbepalingen moeten verdedigen, waardoor de tot nu toe vrij stille strijd tussen het Ministerie en bepaalde kartels zou uitdijen tot een openlijke tegenstelling tussen Overheid en bedrijfsleven.

Daargelaten dat m.i. niemand daar beter van wordt, komt aldus het element, waarmee wij wél verder zouden komen, juist niet tot zijn recht. Dat element heet „bemiddeling”. Het welslagen daarvan is er nl., zoals de „grote historie” leert, in hoge mate afhankelijk van of men principes kan omzeilen en „gezichtsverlies” kan vermijden. Die mogelijkheid is echter bij officiële en openbare onderhandelingen zeer gering. Wat nood doet is daarom m.i. een veel officieuzer methode. Indien die wordt gevolgd bestaat de gelegenheid om enerzijds aan een kartel de „tip” te geven, dat het verstandig ware om sommige bepalingen te wijzigen of te doen vervallen teneinde erger te voorkomen, en anderzijds binnenskamers het Ministerie te doen zien dat door menig kartel en door menige kartelbepaling belangen worden gediend, die ook de Overheid als gewichtig moet erkennen. Trouwens dat is precies wat in Zweden de Ereraad kennelijk doet.

Ik ben er dan ook van overtuigd dat, hoewel dit Scandinavische voorbeeld hier niet klakkeloos gevolgd kan worden, de heer Twijnstra in beginsel de juiste, ja de enig mogelijke weg heeft gewezen om tot een oplossing te geraken, door aan het bedrijfsleven een eigen partij in de kartelsymphonie toe te wijzen en het daardoor een eigen verantwoordelijkheid op te leggen. Verreweg de meeste zijner deelnemers zijn immers bij de een of andere bedrijfsregeling aangesloten en zien daarin dus blijkbaar een belang. Het gaat dan ook niet aan dat het bedrijfsleven als geheel doet alsof dat altgeder stiefkinderen zijn, wier gedrag het negeren kan. Integendeel heeft het de taak om de belhamels, voor zover die er zijn, zelf op de vingers te tikken, doch om daarnaast — en dat geldt in verreweg de meeste gevallen — zijn kinderen een weg te wijzen waarop zij niet met de politie in conflict komen en om anderzijds de politie-autoriteiten duidelijk te maken, dat al die gedifferentieerde en in hun ogen dus wanordelijke „verkeerssituaties” nu juist de middelen zijn waarmee het bedrijfsleven zijn eigen huisorde schept.

Indien langs deze banen een beter begrip voor elkanders wensen en strevingen zou ontstaan, ware reeds veel gewonnen. Er zou dan slechts een verschil van opvatting overblijven omtrent de vraag wat, zoals ik het boven uitdrukte, tot het misbare waswater en wat tot het onmisbare kind moet worden gerekend. Ik geloof dat deze scheidslijn vrij scherp getrokken kan worden, indien niet zozeer gekeken wordt naar de kartelbepaling zelf, die de Overheid zou willen schrappen en de belang-

hebbenden bij de bedrijfsregeling zouden willen behouden, doch naar de gevolgen van zulk een besluit.

Als voorbeeld neem ik allereerst de reeds in het eerste artikel geciteerde bepaling van het rijwielkartel, dat marktkooplieden niet kunnen worden toegelaten. Deze clause schaadt inderdaad geen algemene belangen, doch voor de schrapping ervan geldt — ten aanzien van de bedrijfsregeling — datzelfde omdat zij wel een principe raakt, doch de inbreuk op dit principe geen praktische gevolgen heeft voor de verwezenlijking van de doeleinden van het kartel, die immers allereerst gericht zijn op een efficiënte ordening van de concurrentie en van de verhoudingen tussen de groepen.

Deze doeleinden worden echter wél geschaad indien de, eveneens reeds eerder genoemde, bepaling van het C.B.R., dat elke ingeschreven rijwielhandelaar tevens over een reparatiewerkplaats moet beschikken, zou komen te vervallen. Deze regeling houdt immers verband met de handelskorting — die (in verlagende zin) beïnvloed wordt door deze combinatie van functies — met de garantie- en servicebepalingen, met de fabriekspropaganda en waarschijnlijk met nog meer onderdelen van dit kartel, die mij, als buitenstaander, ontgaan. Het schijnt mij dan ook toe dat in een dergelijk geval zwaardere gewichten in de overheidsschaal zouden moeten liggen dan het enkele argument, dat het officiële vestigingsbesluit een dergelijke eis niet kent.

Afweging op deze „balans der consequenties” zou m.i. in verreweg de meeste gevallen tot een beiderzijds aanvaardbare oplossing leiden. Er is hier echter één duchtig obstakel en wel het gebrek aan inzicht bij vrijwel alle (departementale) ambtenaren in de praktische problematiek van het economisch apparaat met zijn eindeloze verscheidenheid en met daarnaast zijn talloze onderlinge verbindingen en wisselwerkingen. Inzicht is trouwens niet het juiste woord; „feeling”, „aanvoelen” benadert beter wat ik bedoel en onderstreept bovendien de onmogelijkheid om dit tekort aan te vullen, hetgeen immers slechts een functie in of hoogstens een nauwe relatie met het bedrijfsleven vermag.

Ook het afwegen der belangen op de wijze zoals ik die hierboven voorstond zal dientengevolge wel moeilijk blijven, zeker voorzolang men ten Departemente nog zo sceptisch blijft staan tegenover de kartels in het algemeen en tegenover hun betekenis voor de nationale economie. Dit brengt mij er toe om het laatste artikel van deze reeks aan dit onderwerp te wijden, waarbij ik in het bijzonder uit zal gaan van het facet, dat momenteel in het kernpunt van de belangstelling staat: de invloed van de kartels op het prijspeil.

Amsterdam.

Mr. G. E. KRUSEMAN.

De Londense geldmarkt en de Engelse monetaire politiek (II)

Nadat in „E.-S.B.” van 11 januari jl. het karakter en mechanisme van de Londense geldmarkt is weergegeven, zal in dit artikel ter afsluiting de Engelse monetaire politiek worden behandeld en in het bijzonder de functie, die de Londense geldmarkt hierbij vervult.

De rentestructuur.

Kenmerkend voor de rentestructuur en het renteniveau van de Londense clearingbanken is het verschijn-

sel, dat wijzigingen alleen plaatsvinden op het moment, dat het officiële disconto van de Bank of England een verandering ondergaat.

De depositorente en de minimum rente voor kortlopende leningen (call geld) aan de geldmarkt zijn tarieven, welke door de banken worden gefixeerd op een onderling overeengekomen niveau beneden de officiële discontovoet. Beide afspraken, maar in het bijzonder

eerstgenoemde, danken hun ontstaan aan de behoefte de concurrentie tussen de banken binnen de perken te houden. Ook de debetrente, welke de banken aan hun kredietnemers vragen, houdt nauw verband met het officiële disconto.

De verhoging van de officiële discontovoet op 27 januari jl. heeft de banken aanleiding gegeven de rentestructuur te herzien. Men is teruggekeerd tot de structuur van vóór 1932, waarbij er een marge bestond tussen de minimum rente voor daggeldleningen en de rente voor termijndeposito's. De rente voor daggeldleningen kan boven het minimale percentage stijgen, afhankelijk van de krapte op de markt en kan in sommige gevallen dicht het officiële disconto naderen. Tot 1940 werd ook rente vergoed op termijndeposito's met een opzeggingstermijn van zeven dagen. Ook in dit opzicht is men teruggekeerd tot vooroorlogse verhoudingen, met dit verschil, dat geen rentevergoeding wordt gegeven voor rekening-courantgoeden. Dit was voor 1932 wel het geval.

In onderstaande tabel zijn de rentetarieven weergegeven, die gelden na de jongste discontoverhoging op 24 februari 1955.

officieel disconto	4,5	pCt.
rente op termijndeposito	2,5	pCt.
rente voor daggeldleningen (min.)	2,75	pCt.
marktdisconto voor 3 mnds. schatkistpapier (op 17 nov. 1955)	4,13	pCt.

De monetaire politiek in 1955.

De analyse van de monetaire politiek van Engeland in 1955, die nu volgt, heeft niet de pretentie uittuttend te zijn en alle maatregelen en verschijnselen, die zich hebben voorgedaan, te vermelden. Zij is slechts bedoeld als illustratie van de voorafgaande beschrijving van de Londense geldmarkt, opdat de lezer het gebeuren op deze geldmarkt duidelijker voor ogen komt te staan.

De bestrijding van de inflatoire ontwikkeling, welke voorat tot uiting is gekomen in een overspannen arbeidsmarkt, loonstijgingen, daling van de goud- en dollarreserve en grote kredietexpansie, zette in met een verhoging van het officiële disconto met $\frac{1}{2}$ pCt. op 27 januari 1955, een maand later gevolgd door een verhoging met 1 pCt. De anti-inflatiepolitiek in de eerste helft van 1955 kan als volgt worden samengevat. De verhoging van het officiële disconto en de sterke vermindering van de open marktaankopen van de Bank of England hebben de discounthouses in liquiditeitsmoeilijkheden gebracht en hun financieringskosten verhoogd. Dientengevolge vond een stijging van de marktrente plaats, waardoor de marge tussen de marktrente voor schatkistpapier en de rentevergoeding voor termijndeposito's dusdanig werd vergroot, dat het bedrijfsleven er toe overging een deel van zijn banktegoeden in schatkistpapier te beleggen. De hierdoor veroorzaakte liquiditeitsmoeilijkheden van de banken moesten een rem vormen op de kredietexpansie. Dat de kredietexpansie niettemin heeft doorgezet is ten dele veroorzaakt door de gebreken inherent aan de gevoerde politiek en kan ten dele worden verklaard uit de omstandigheden, waaronder deze politiek is gevoerd.

De marge tussen het officiële disconto enerzijds en het marktdisconto en het gemiddelde tendertarief anderzijds is sinds december 1954 verminderd, zodat deze op het ogenblik nauwelijks $\frac{1}{2}$ pCt. bedraagt. Na de oorlog tot genoemde datum bedroeg deze marge bijna voortdurend $1\frac{1}{2}$ pCt. Waren het aanvankelijk de discounthouses, die, een verhoging van het officiële disconto verwachtende, bij voorbaat de geldmarktrente omhoog dreven, na de laatste discontoverhoging op 24 februari jl. is het de Bank of England geweest, die de verkleining van de marge

ALMELO	Centrum voor
	Industrieinvestiging in Twente
Tel. 05490-5361	

(Advertentie)

bewerkstelligde. Zij weigerde nl. de geldmarkt in voldoende mate te steunen door open-marktaankopen, waardoor de discounthouses werden gedwongen zeventdaagse leningen bij haar te sluiten tegen $4\frac{1}{2}$ pCt. Het gevolg was, dat de discounthouses zich door hun hogere financieringskosten genoopt zagen tegen een lagere prijs op de tender in te schrijven.

De hoge marktrente trok liquide middelen van outsiders aan met als gevolg een laag toewijzingspercentage voor de discounthouses op de wekelijkse tender. Het streven van de discounthouses om het te sterk verminderen van hun schatkistportefeuille te voorkomen door voor hun schatkistpapier op de markt een meer dan normaal hogere prijs te vragen dan waartegen zij zelf kregen toegewezen, werd na enkele weken door de outsiders onmogelijk gemaakt. Deze trachtten op hun beurt te profiteren van het door de discounthouses geschapen relatief grote verschil tussen tendertarief en marktrente, zodat in die weken door outsiders niet alleen werd ingeschreven ter belegging van hun liquide middelen, maar ook met de bedoeling een deel van het toegewezen schatkistpapier na een week weer op de markt te brengen.

Niet alleen middelen uit het buitenland werden door de hoge rente op de Londense geldmarkt aangetrokken, maar ook die sectoren van het Engelse bedrijfsleven, welke over ruime liquide middelen beschikten, werden bewogen in belangrijker mate dan voorheen schatkistpapier te kopen. In het voorgaande werd reeds vermeld, dat de deponitorente niet verandert zolang het officiële disconto ongewijzigd blijft. Naarmate nu de marge tussen het officiële disconto en de marktrente door het beleid van de Bank of England werd verkleind, nam de marge tussen de marktrente en de rentevergoeding op termijndeposito's in gelijke mate toe. Hierdoor werd het dus aantrekkelijker om in schatkistpapier te beleggen in plaats van overtollige gelden op termijndeposito te plaatsen. Het gevolg was, dat het bedrag aan termijndeposito's bij de banken daalde. In 1954 bedroeg de afneming van de aan de banken toevertrouwde gelden gedurende de periode medio januari tot medio mei £ 129 mln.; in dezelfde periode van 1955 verminderden deze tegoeden met £ 370 mln. Hierbij dient echter wel in aanmerking te worden genomen, dat de ongunstiger positie van de betalingsbalans in 1955 mede deze sterkere daling heeft veroorzaakt.

Als gevolg van de daling van de aan hen toevertrouwde gelden zijn de banken in liquiditeitsmoeilijkheden gekomen, hetgeen tot uiting kwam in de „liquidity ratio”, die met 29,9 pCt. in maart een laagterecord bereikte. Daarna is deze verhouding weer verbeterd, hetgeen o.a. bereikt is door het verkopen van een deel van hun effectenbezit. Het heeft echter slechts voor een klein gedeelte tot een verhoging van de „liquidity ratio” geleid. Het grootste gedeelte is nl. ondanks het lage peil van de „liquidity ratio” gebruikt voor kredietexpansie. Dit is natuurlijk vanuit het oogpunt van de banken volkomen gerechtvaardigd geweest. Tot de belangrijkste oorzaken van deze met veel pijn en moeite gepaard gaande kredietexpansie behoren:

a. het beroep op bankkrediet door de generationaliseerde bedrijven, die in verband met de hoge rente er niet

veel voor voelden tot emissie van obligaties over te gaan en zich dus hierdoor op langere termijn zouden binden geld tegen hoge rentekosten te lenen; in de tweede helft van het jaar zijn ze hier uiteindelijk toch toe overgegaan;

- b. de reeds vóór de inflatiebestrijding door de banken afgesloten kredietcontracten, waar in de loop van het eerste halfjaar een beroep op werd gedaan;
- c. de overspannen hoogconjunctuur, die het bedrijfsleven nog minder rentegevoelig maakt dan normaliter reeds het geval is.

De verkoop van effecten door het bankwezen heeft zich beperkt tot fondsen, die door hun korte looptijd slechts kleine koersverliezen gaven. Hadden de banken verder met hun kredietverlening willen gaan, dan hadden zij door verkoop van obligaties met langere looptijd moeten scheppen, hetgeen met aanzienlijke koersverliezen gepaard zou zijn gegaan. Het is belangrijk te constateren, dat via de acties op de geldmarkt op de kapitaalmarkt een situatie werd geschapen, die eveneens remmend op de kredietverlening werkte.

Indien de effecten, die het bankwezen verkoopt, gekocht worden door bankcliënten, ten laste van hun rekening-courant-tegoeden, dan geeft dit tot een veel geringere stijging van de „liquidity ratio” aanleiding dan in het geval de middelen afkomstig zijn uit bronnen buiten het bankwezen. Met behulp van de in het vorige artikel weergegeven vereenvoudigde balans van de clearingbanken zal dit een ieder na enig gecijferd duidelijk zijn.

In hoeverre de betreffende effecten met middelen van buiten het bankwezen afkomstig zijn gekocht, is moeilijk na te gaan. Naar het schijnt zijn de overheidsdepartementen in het eerste halfjaar, overeenkomstig het gehele karakter van de gevoerde monetaire politiek, niet tot grote aankopen van obligaties overgegaan. Wel heeft er door het bedrijfsleven een switch plaats gevonden van schatkistpapier naar kortlopende staatsobligaties, aangetrokken door het grote rendementsverschil. Interessant is in dit verband, dat het hogere toewijzingspercentage voor de discounthouses op de wekelijkse tender, hetwelk van deze switch het gevolg is, uiteindelijk tot een groter beroep van de discounthouses op de Bank of England leidt, indien de banken de toeneming van hun „liquidity ratio” gebruiken voor kredietexpansie.

In de tweede helft van vorig jaar zijn de monetaire autoriteiten naast handhaving van hun orthodoxe monetaire politiek tot maatregelen overgegaan met een minder traditioneel karakter. Wat is hiervan de reden geweest?

Allereerst de constatering, dat de monetaire maatregelen, welke tot nu toe waren genomen, niet het effect hadden gehad, hetwelk men op grond van de ervaring in 1951-1952 met een soortgelijke politiek verwachtte. De importrestricties, de crisistemming in ondernemerskringen, de daling van de wereldmarktprijzen van grondstoffen en de restrictieve maatregelen in andere landen van het sterlinggebied (waardoor hun beroep op de centrale goud- en dollarreserve van het sterlinggebied verminderde), waren omstandigheden, die in 1951-1952 hielpen het gevoerde monetaire beleid te doen slagen. Deze voorwaarden waren echter in 1955 niet vervuld.

Een verder doorgevoerde orthodoxe monetaire politiek, welke in de allereerste plaats een discontoverhoging tot ten minste 6 pCt. met zich gebracht zou hebben, zou dermate veel nadelen hebben opgeleverd voor o.a. de overheidsfinanciën, de kapitaalmarkt en de betalings-

balans, dat het netto effect twijfelachtig zou zijn geweest. Het werd bovendien tijd, dat krachtige maatregelen met effect op korte termijn zouden worden genomen, aangezien onzekerheid over het te voeren beleid en dreigende verdere renteverhoging niet bevorderlijk zijn voor het scheppen van gezonde monetaire verhoudingen.

Een andere belangrijke factor, welke tot de maatregelen van 25 juli 1955 heeft geleid, zijn de overheidsfinanciën geweest. Gedurende het gehele eerste halfjaar van 1955 heeft de schatkist in zeer beperkte mate tender-schatkistpapier afgegeven, hetgeen in overeenstemming was met het streven de „liquidity ratio” van de banken zo laag mogelijk te houden. De schatkist werd hiertoe in staat gesteld door het belangrijke bedrag aan middelen, welke de departementen ter beschikking konden stellen. De daling van de goud- en deviezenreserve bracht het Egalisatiefonds in het bezit van ponden sterling en het tijdelijk afzien van belegging op de kapitaalmarkt van de aan het National Debt Committee toevertrouwde gelden, maakten het voor de schatkist mogelijk slechts een gering beroep op het bankwezen te doen. Gegeven het feit, dat in de tweede helft van het jaar de belastingontvangsten seizoenmatig zouden dalen en dat zowel de consolidatie van de bankschulden van de genationaliseerde bedrijven als de conversie van de in november vervallende staatsobligaties de overheidsdepartementen in verband met steunaankopen tot opvraging van hun liquide middelen zou brengen, verwachtte de schatkist niet in staat te zijn de politiek vol te houden om door beperking van de uitgifte van tenderschatkistpapier de liquiditeiten van de banken laag te houden. Sinds eind juni is dan ook de daling van tender-schatkistpapier sterk gestegen, evenals de „liquidity ratio” van de banken. Toen op 25 juli 1955 het verzoek van de monetaire autoriteiten aan de banken werd gedaan om het uitstaande bedrag aan leningen drastisch te beperken — zonder daarbij overigens verder enige richtlijnen te geven — ontstond hierdoor de situatie, dat de banken gegeven hun gestegen „liquidity ratio” in staat waren krediet te verlenen, doch dit op verzoek van de autoriteiten moesten nalaten. De orthodoxe monetaire politiek bleek dus niet in staat te zijn onder de omstandigheden, waaronder dit beleid werd gevoerd, voldoende remmen te scheppen, waardoor de banken uit hoofde van liquiditeitsoverwegingen zelf tot aanzienlijke kredietbeperking zouden overgaan. Dit is de reden geweest, waarom de monetaire autoriteiten zich met een verzoek tot kredietbeperking tot de banken moesten wenden. Een onorthodox middel dus, maar in de gegeven omstandigheden tot nu toe effectief gebleken.

De banken zagen zich dus voor de taak gesteld zelf te bepalen in welke richting en op welke wijze het bedrag aan uitstaande kredieten aan het bedrijfsleven verminderd zou worden. De kredieten aan de genationaliseerde bedrijven, ten bedrage van £ 230 mln. eind juni, vielen hier buiten. Voor de aflossing van de kredieten verstrekt aan de genationaliseerde gas- en electriciteitsbedrijven, werd door de betreffende bedrijven een beroep op de kapitaalmarkt gedaan. De storting op deze emissie werd in verband met de stijging van de „liquidity ratio”; die hiervan het gevolg zou zijn, verdeeld over het gehele tweede halfjaar van 1955. Een belangrijk deel is gestort door de departementen, die door het opnemen van deze obligaties in hun portefeuilles, deze emissies hebben doen „slagen”. Terugtrekking van middelen, welke tijdelijk aan de schatkist ter beschikking zijn gesteld, is hiervan het gevolg. Het zal duidelijk zijn dat dit op zich-

zelf gezien tot een vergroting van de uitgifte van tender-schatkistpapier moet leiden.

De banken hebben sinds juli inderdaad een daling van het uitstaande kredietbedrag weten te bewerkstelligen. Deze daling heeft echter aan snelheid ingeboet, doordat de banken begrijpelijkerwijze het eerst het mes hebben gezet in de kredietverlening, die voor hen betrekkelijk gemakkelijk te verminderen was, zoals de kredieten in de persoonlijke en kleinhandelssfeer. Thans is echter het stadium bereikt, dat de kredietverlening aan de grote handels- en industriële ondernemingen verlaagd dienen te worden. Hier bieden de kredietnemers grotere weerstand, te meer daar deze kredieten door hen terecht of ten onrechte beschouwd worden in het belang te zijn van de gehele nationale economie.

Ten slotte zijn hier enige opmerkingen over het niveau van de overheidsuitgaven, in het bijzonder de investeringen, op hun plaats. Terecht heeft de Engelse Regering het verwijt te horen gekregen, dat het half werk is de bestedingen van particulieren en bedrijfsleven te beperken, zonder tegelijkertijd de uitgaven van de staat, van de lagere overheden (o.a. voor de huizenbouw) en genationaliseerde bedrijven aan banden te leggen. Indien men weet, dat van de totale bruto investeringen in 1954

ongeveer 53 pCt. voor rekening van overheidslichamen en genationaliseerde bedrijven komt (in Nederland rekening houdend met investeringen door soortgelijke bedrijven, welke in Engeland zijn genationaliseerd: bij benadering 36 pCt.), dan is het duidelijk, dat zolang de Regering zelf niet daadwerkelijk bezuinigingen bewerkstelligt op investeringsuitgaven door Overheid en genationaliseerde bedrijven, haar bestrijding van het inflatiegevaar zeer eenzijdig is. Het eind oktober ingediende herfstbudget bevat naast maatregelen ter beperking van de bestedingen in de private sector ook maatregelen tot matiging van de bestedingen in de overheidssector en de genationaliseerde bedrijven. Een van de belangrijkste hiervan betreft de financiering door de schatkist van de lagere overheid via de Public Works Loan Board. Al die lagere overheden, die via de kapitaalmarkt in hun financieringsbehoeften kunnen voorzien, mogen geen beroep meer doen op P.W.L.B., hetgeen een verlichting van de positie van de schatkist betekent. Bovendien zal diegenen die wel middelen van de P.W.L.B. kunnen betrekken een rente worden berekend, welke kapitaalvragers van dezelfde soort op de kapitaalmarkt moeten betalen. De toekomst zal moeten leren in hoeverre deze maatregelen voldoende zullen blijken te zijn.

Amsterdam.

M. KOKER, ec.drs.

INGEZONDEN STUKKEN

Brandstofeconomie?

De heer O. C. Huisman te Nijmegen schrijft ons:

In „Economisch-Statistische Berichten”, no 2005 van 16 November 1955 is onder de titel „Brandstofeconomie” een artikel verschenen. De conclusie daarvan is, dat het voor de Nederlandse economie gunstig zou zijn, als klinkerbestratingen zo veel als technisch mogelijk zou blijken, vervangen zouden worden door cementbeton- of asfaltverhardingen.

Daar hier onze nationale straatklinkerindustrie min of meer ongezouten in de kraag wordt gegrepen, dient een dergelijk oordeel de toets van nadere critiek te kunnen doorstaan. En... dat blijkt hier niet het geval; de getrokken conclusie blijkt allerminst bewezen, ja niet eens aannemelijk gemaakt te zijn.

De hoofdfout van de schrijver ligt reeds in de basis van zijn betoog. Dit is: Nederland moet brandstof importeren en dit heeft een ongunstige invloed op zijn handelsbalans en *dus* verbetert elk middel dat dit brandstofverbruik beperkt, die handelsbalans. Deze gedachtengang had echter voortgezet moeten worden met de toevoeging: *mits* dit middel op zich zelf de handelsbalans weer niet ongunstig beïnvloedt.

Dat deze beperking zeer reëel is, blijkt dadelijk, indien wij de door de schrijver aangestipte cementbetonverharding bekijken. Het kostbaarste bestanddeel daarvan, de cement, moet ten dele uit het buitenland worden betrokken; Nederland importeert ongeveer de helft van de benodigde cementhoeveelheid. Gemiddeld komt dus voor elke m² betonweg de helft van de waarde der benodigde cement ten laste van onze handelsbalans, een bedrag dat ons deviezenverlies aan brandstof per m² klinkerbestrating ver te boven gaat.

T.a.v. de asfaltverharding ligt het deviezengebruik misschien gunstiger dan bij de betonverharding,

doch hier is het vraagstuk zo gecompliceerd, dat op grond van een zo sterk vereenvoudigde redenering zeker geen conclusie te trekken is. In ons land liggen verreweg de meeste klinkerbestratingen en betonverhardingen op een zandbed, maar de asfaltverhardingen op een gewalste fundering. Nu importeert ons land een belangrijk deel van het funderingsmateriaal, dat dus in de deviezenrekening zou moeten worden betrokken.

En voor cementbeton- zowel als asfaltverharding komt er ten slotte nog enige invloed bij van het uitgebreide machinepark, dat tegenwoordig bij het leggen van deze wegen gebezigd wordt en dat ook grotendeels geïmporteerd wordt.

Al met al een zeer ingewikkeld en niet gemakkelijk vraagstuk.

Ook wat het brandstofverbruik aangaat wordt in het bewuste artikel de zaak veel te eenvoudig voorgesteld, met name wat betreft de vloeibare brandstof. Voor meer dan de helft werken de straatklinkerfabrieken met van olie afkomstige brandstoffen en waarschijnlijk zal het overschakelen op dergelijke brandstoffen op den duur voortgaan. Deze brandstoffen worden vervaardigd in de hier te lande werkzame raffinaderijen en hier heeft dus geen deviezenverbruik plaats. Zware stookolie en petroleum-cokes worden niet geïmporteerd.

Uit het bovenstaande blijkt, hoe onvolledig en daardoor onjuist de grondslag is van de betoogde mogelijkheid van deviezenbesparing. En op deze (nu blijkbaar niet eens aannemelijk gemaakte) conclusie worden dan aanbevelingen gefundeerd omtrent verschuivingen in de wegenbouwtechniek en omtrent interne overschakeling in de baksteenindustrie. Het enige degelijk gedocumenteerde motief daarbij is, dat de Nederlandse wegenbouwers in 1951 t/m 1953 hun machinepark zodanig hebben uit-

gebreed, dat er een overcapaciteit is en zij dus natuurlijk gaarne meer werk zouden verrichten.

Daartegenover kan gesteld worden, dat degenen, die de verbetering en uitbouw van het Nederlandse wegennet leiden, op grond van ernstige overwegingen hun plannen maken. Beton, asfalt en klinkers hebben elk hun eigen plaats in ons wegennet, de laatste natuurlijk grotendeels in de bebouwde kom. Dat straatklinkers daar nog steeds thuis behoren, blijkt uit de grote vraag naar dit product.

Evenzo hebben straatklinker- en metselsteenfabrieken hun eigen taak. Beide hebben verschillende oventypen, die zijn ingericht om op de meest economische wijze hun speciale product te vervaardigen. Een reeds sinds vele tientallen jaren (men zou kunnen zeggen eeuwen) bestaande, met de tijd meegaande en moderniserende industrie kan niet op grond van een vrij snel opgekomen (wellicht tijdelijke) overspanning op de bouwmaterialenmarkt, haar plaats opgeven, haar afnemers duperen,

haar personeel omscholen, haar investeringen belangrijk uitbreiden en haar toekomst geheel op het spel zetten omdat... in een bepaalde tak van ondernemingen investeringen hebben plaats gehad, die niet ten volle blijken te renderen.

Wat ten slotte betreft de door de schrijver genoemde trage ontwikkeling van de nieuwbouw, wijzen wij er op, dat deze slechts in uitzonderingsgevallen aan de baksteenvoorziening te wijten is.

De gehele markt van alle bouwmaterialen en arbeidskrachten is gespannen en zolang de wens bestaat om meer te doen dan wij vlot vermogen, zal dit verschijnsel zich blijven voordoen. Daaraan kan slechts tegemoet worden gekomen door in elke tak van industrie en bouwbedrijf er op bedacht te blijven de productie zoveel als mogelijk is op te voeren zolang dit economisch verantwoord blijkt.

Alleen op deze wijze en niet met spectaculaire omschakelingen kan reële vooruitgang worden geboekt.

NASCHRIFT

Inderdaad is het probleem „asfalt, beton of klinkerwegenbouw” door mij zeer eenvoudig gesteld. En met reden, omdat mijn uitgangspunt als volgt is.

Ons land is arm aan energiebronnen; bij de aanevening van energie zullen wij ons dus hebben te bezinnen op een zo efficiënt mogelijk gebruik van deze energie. En waar het energieverbruik van 100 m² klinkerweg ruim het zesvoudige bedraagt van eenzelfde oppervlakte

asfaltweg, is het een evident landsbelang ons daarop te bezinnen, in concreto te overwegen, of wij niet meer dan tot nu toe bij onze wegeaanleg tot methoden moeten overgaan, welke calorieënbesparend werken.

Gezien het zeer grote verschil in het verbruik aan calorieën, lijkt het mij overbodig op de details van het artikel van de heer Huisman verder in te gaan.

Wassenaar.

E. J. MULLER.

Brandstofeconomie

Mr. R. W. Boissevain te Naarden schrijft ons:

Het zij mij vergund om — zij het wat laat — enig commentaar te leveren op resp. vragen te stellen naar aanleiding van het artikel van de heer E. J. Muller onder de titel „Brandstofeconomie” in uw aflevering van 16 november 1955.

In de eerste plaats ligt aan het betoog van de geachte schrijver ten grondslag een berekening van de aantallen calorieën benodigd voor 100 m² weg, resp. voor klinkerwegen, voor asfaltwegen en voor betonwegen. De verstrekte gegevens zijn gebaseerd op een „indertijd op wetenschappelijke basis uitgevoerd onderzoek”.

Waar op de hierin verstrekte cijfers het hele betoog van de heer Muller steunt, is het jammer, dat niet iets meer over de grondslagen van dit onderzoek alsmede het tijdstip waarop dit is uitgevoerd, wordt medegedeeld. Zoals de zaak thans ligt, is het voor de lezers onmogelijk zich enig oordeel te vormen over de mérites van deze cijfers.

Verder ligt — wellicht niet geheel bewust — aan dit artikel de gedachte ten grondslag, dat niet de kostprijs per strekkende kilometer de doorslag dient te geven bij

de keuze van wegdek, doch de mate waarin de Nederlandse brandstoffeneconomie door de te kiezen oplossing wordt gediend. Hieraan wordt uitdrukking gegeven door de volgende volzin: „In de practijk zal dikwijls blijken, dat het economisch wenselijke wordt belemmerd door het economisch of technisch mogelijke”. Het ontgaat mij hoe iets dat economisch niet mogelijk is, wél economisch wenselijk zou kunnen zijn. In economicis is „onmogelijk” m.i. synoniem met „maximaal ongewenst”.

Naar mijn mening zou de geachte schrijver moeten aanduiden *waarom* bij de wegenbouw het algemene economische belang van de laagste kostprijs zou moeten worden ondergeschikt gemaakt aan het speciale belang van de brandstoffeneconomie — hetwelk uiteindelijk in het betoog van de schrijver weer te herleiden is tot het belang van onze betalingsbalans.

Als het goed is, moet de betalingsbalans altijd het beste gediend zijn met de laagste kostprijs, waarbij niet alleen de kosten van aanleg, maar ook de kosten van onderhoud en vernieuwing in aanmerking dienen te worden genomen. Van dit principe kan alleen worden afgeweken, indien de kostprijzen door factoren van buitenaf (bijv. overheidsingrijpen) gefausseerd zouden zijn.

Leeft met Uw tijd mee

Leest de E.-S.B.

INTERNATIONALE NOTITIES

De moderne industriële ontwikkeling van Zuid-Afrika

De Nederlands Zuidafrikaanse Vereniging en het Afrika Instituut hebben van de omstandigheid, dat Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan, tegenwoordig hoogleraar aan de Universiteit van Pretoria, in ons land verblijft, een dankbaar gebruik gemaakt door hem uit te nodigen een voordracht te houden over de moderne industriële ontwikkeling van Zuid-Afrika. Hoe juist het was deze gelegenheid aan te grijpen, zullen zij die op 10 dezer in de aula van de Nederlandsche Economische Hoogeschool aanwezig waren, kunnen getuigen: zij hebben een uiterst boeiend, door enthousiasme gedragen, betoog kunnen aanhoren, welks inhoud wij hier in hoofdtrekken willen weergeven.

* *

De Unie van Zuid-Afrika staat bekend als het land van boeren en goudmijnen. Beide elementen hebben inderdaad lange tijd de economie van het land beheerst en het is daarom, dat daaraan allereerst aandacht dient te worden geschonken. De Zuidafrikaanse landbouw is, daartoe gedoemd door onregelmatige regenval en gebrek aan grondwater, extensief. De voortgebrachte produkten zijn mais, tarwe, tabak, suiker en de laatste tijd ook citrusvruchten. Er wordt van alles gedaan om de lage opbrengsten per hectare op te voeren. Een frappant voorbeeld van het succes, waarmee deze pogingen worden bekroond, treffen we aan bij de mais. De Miliesraad — Zuid-Afrika kent centraal beheer van produkten, met afzonderlijke raden voor elk produkt — is er door middel van sprinkhaanbestrijding en selectie van de voor de nationale omstandigheden beste maisvariëteiten in geslaagd de Unie van maisimporterende tot maisexporterend land te maken, zulks ondanks de aanwas der naturellenbevolking, waarvoor mais, bewerkt tot miliespap, het hoofdvoedsel is. Hier zien we tevens een voorbeeld van een landbouwprodukt, waaruit industrie is voortgekomen. De Zuid-Afrikaners hebben nl. ingezien, dat zij mais niet als mais moesten exporteren, maar moesten verwerken tot allerlei merkartikelen. Andere industrieën die een verlengstuk van de agrarische voortbrenging vormen, zijn de reeds lang bestaande suikerindustrie en de citrusverwerkende industrie, die op haar beurt afneemster is van de blikindustrie.

In de veeteeltsector domineert het schaaap. Doordat de markt voor de Unie te klein is om een grote variëteit garens af te zetten, heeft de wol het stadium van verdere industriële verwerking niet bereikt: zij wordt wel gewassen, maar onversponnen uitgevoerd. In de runderenteelt voltrekt zich een ingrijpende verandering. Nu door de mechanisatie van de landbouw het laatste uur voor de traditionele trekos is geslagen, komt geen voldoende hoeveelheid van het, overigens taaie, ossevlees meer ter markt en de Unie moet zich gaan toeleggen op het fokken van slachtvee. Om een goede kwaliteit vlees te verkrijgen zullen de vleesprijzen moeten stijgen, en momenteel heerst er in de Unie een vleescrisis. De ossehuiden worden verwerkt tot zooller voor de schoenenindustrie, die echter voor het zachtere bovenleer op invoer is aangewezen. De pluimveeteelt in de Unie is zodanig ontwikkeld, dat het land tegenwoordig eieren, vloeibaar en in blik verpakt, uitvoert.

De mijnbouw is de ruggegraat voor Zuid-Afrika's industriële ontwikkeling geweest. Omtrent de afzetgebieden — de kelders van de Centrale Banken — behoeven de goudmijnen zich geen zorgen te maken. De grote moeilijkheid waarmee zij te kampen hebben is de vaste goudprijs enerzijds en de voortdurende stijging van het wereldprijsspeil, waardoor de kosten in de mijnbouw eveneens worden opgevoerd, anderzijds. Door de vaste goudprijs is de toekomst van het mijnbedrijf in de kern aangetast. Prof. Goudriaan sprak, desgevraagd, als zijn mening uit, dat hij een verhoging van de goudprijs door de Verenigde Staten hoogstonswaarschijnlijk achtte: gezien de Amerikaanse belangen, hebben zij daar geen enkele reden toe. Alleen van het standpunt van de wereldliquiditeit uit zou er aan verhoging van de goudprijs belang verbonden zijn. Het is echter zeer de vraag of de Verenigde Staten zo ruim zullen denken. Door de huidige gang van zaken wordt de betalingsbalans van het sterlinggebied in gevaar gebracht. Prof. Goudriaan verwacht dan ook dat het pond binnen niet al te lange tijd zal moeten devalueren. Indien deze devaluatie vaak zal moeten worden herhaald, zullen de Verenigde Staten, wat de goudprijs betreft, misschien wel tot andere inzichten komen.

Het streven van de ondernemer naar stabiliteit heeft ook in het goudmijnbedrijf tot concentratie geleid: de 50 à 60 goudmijnbedrijven, die de Unie rijk is, zijn tot 7 groepen samengevoegd. Het merkwaardige feit doet zich echter voor, dat de aandelen der goudmijnbedrijven nog alle afzonderlijk op de beurs zijn genoteerd, een verschijnsel dat de speculatieneiging gestimuleerd en de aandelen tot gokobjecten gemaakt heeft. De aanvoer van diamant is in de Unie gereguleerd. De zeer rijke diamantvelden aan de westkust worden welbewust niet geëxploiteerd, omdat men vreest dat een vergrote aanvoer van diamant een totale ontwrichting van het diamantbedrijf teweeg zal brengen.

* *

Het is de grote verdienste van Smuts geweest, te hebben ingezien, dat land- en mijnbouw een te smalle basis voor de Zuidafrikaanse economie vormden, en dat de industrialisatie diende te worden bevorderd. Van der Bijl, die daartoe door Smuts uit Amerika werd aangetrokken, creëerde een tweetal lichamen, nl. de Electriciteitsvoorzienings Commissie (ESCOM) en, later, de Iron and Steel Corporation (ISCOR). Eerstgenoemd lichaam kreeg tot taak de elektrificatie van de Unie te bewerkstelligen, een uiterst moeilijke taak, omdat de bevolking van de Unie in enkele gebieden geconcentreerd is, terwijl de daartussen liggende streken zo goed als leeg zijn. In 1955 was de elektrificatie zover gevorderd, dat de dichtbevolkte delen van het land van elektriciteit zijn voorzien. Elektrificatie van het platteland is echter, gezien de geringe hoeveelheden die daar verbruikt worden, economisch niet verantwoord. Mogelijkheden in dezen zullen wellicht aanwezig zijn, indien de extensieve landbouw voor intensieve zal hebben plaatsgemaakt.

De ijzer- en staalindustrie werd veel later opgericht. Generaal Smuts, die van mening was, dat de Unie in principe een boerenland moest blijven en dat de zware

industrie een aangelegenheid van Engeland was, had zich nl. tegen de stichting van de ISCOR verzet. Van der Bijl was dus eigenlijk verder gegaan dan Smuts met industrialisatie had bedoeld. De ISCOR was in opzet bedoeld als particuliere onderneming. Aangezien het lanceren van aandelen op de beurs mislukte, werd een groot deel der aandelen door de Overheid genomen. De stichting van de onderneming vond plaats in de depressie, onder moeilijke omstandigheden dus. De oorlogsvoorbereiding en de oorlog zelve hebben het jonge bedrijf echter een zodanige steun gegeven, dat er na de oorlog een tweede bedrijf kon worden opgericht. De totale staalproductie in de Unie belooft tegenwoordig ongeveer 1,1 mln. ton per jaar, een hoeveelheid, die bijna voldoende is voor de dekking der binnenlandse behoefte. De prijs voor ingevoerd staal ligt in de Unie ongeveer 50 pCt. boven die van het binnenlandse produkt, een omstandigheid, die is toe te schrijven aan de rijke erts-lagen en de uitzonderlijk lage steenkolenprijs in dit land.

* *

De industriële ontwikkeling na de tweede wereldoorlog geschiedt volgens twee grondslagen, nl. die der natuurlijke hulpbronnen en die van de invoerhandel. Eerstgenoemde grondslag houdt in, dat de rijke minerale hulpstoffen van het land worden gebruikt om daaruit economische kracht te putten. Zo heeft de ISCOR de laatste tijd haar werkterrein uitgebreid tot koper, dat als ruw koper wordt uitgevoerd en als elektrolitisch koper weer wordt geïmporteerd. Tezamen met de ijzer- en staalindustrie is aldus de basis gelegd voor een elektrotechnische industrie. De Raad voor benutting der natuurlijke hulpbronnen houdt zich bezig met projecten, die voor particulieren te riskant zijn, zoals bijv. het winnen van olie uit steenkool. Dit reeds lang bekende technische procédé is economisch alleen verantwoord, indien steenkolen zeer goedkoop zijn. Aangezien dit laatste, zoals gezegd, in de Unie het geval is, is het land in de gelegenheid veel deviezen te besparen, daar de uit steenkool gewonnen benzine goedkoper is dan de geïmporteerde. Voorts is in het kader van de benutting der natuurlijke rijkdommen overgegaan tot fosfaatontginning.

Teneinde vrachtkosten te besparen en de ingevoerde produkten een min of meer nationaal karakter te geven, worden steeds meer produkten in de Unie gemonteerd. Het is interessant te zien, hoe uit deze montage heel geleidelijk een industrie voortkomt, doordat men beseft, dat een groot aantal te monteren onderdelen in het land zelf kan worden voortgebracht. In de auto-industrie — ongeveer 90 pCt. der in de Unie aanwezige auto's is in het land gemonteerd — worden tegenwoordig banden, glaswerk voor auto's, accu's, lampen en binnenkort ook radiateuren voortgebracht, terwijl, om nog een voorbeeld te noemen, een fabriek voor elektrotechnisch aardewerk van Hollandse origine onderdelen levert voor de elektrotechnische industrie.

* *

Aan het slot van zijn rede behandelde Prof. Goudriaan enkele punten, die speciaal voor Nederland van belang zijn. Hij wees erop, dat de Zuidafrikaanse markt klein is, en weinig expansief. Zelfs indien de koopkracht der naturellenbevolking groter zou worden, zou men zich van de afzetmogelijkheden geen grote voorstelling moeten maken. De Zuidafrikaanse markt is nl. grotendeels gereserveerd voor de Engelse industrie en de om-

liggende gebieden zijn zeer dun bevolkt. Het Engelse geldstelsel en de Engelse normalisatie fungeren in feite als een soort van protectie ten behoeve van de Engelse industrie. Op spoedige en volkomen opheffing der invoercontrole moet men, aldus Prof. Goudriaan, niet rekenen. De Unie heeft door haar industrialisatie en al wat daarmee gepaard gaat zo'n nijpende behoefte aan kapitaal, dat men het via import wegvloeiën van kapitaal zoveel mogelijk wil beperken.

Prof. Goudriaan verbond aan zijn opmerkingen over het kapitaaltekort in de Unie in het bijzonder enige beschouwingen over de kapitaalvoorziening in het algemeen. Hij is nl. van mening, dat de landen der wereld tegenwoordig een ernstig kapitaaltekort aan het kweken zijn. Sedert de depressie der dertiger jaren schijnt de publieke opinie tegen sparen gekant te zijn, en bovendien maken de hoge belastingen het het bedrijfsleven uiterst moeilijk binnen de ondernemingen kapitaal te vormen. Voorts heeft het verslaafd zijn aan de morfine der inflatie tot gevolg, dat ondernemingen, zelfs indien zij niet willen uitbreiden, steeds meer kapitaal nodig hebben. Voor de Unie van Zuid-Afrika heeft de gesignaleerde ontwikkeling als gevolg, dat het land, dat kapitaal zo bitter nodig heeft, op een krappe kapitaalmarkt komt. In verband met deze kapitaalbehoefte zal, zo meent Prof. Goudriaan, emigratie naar Zuid-Afrika alleen dan volledig succes hebben, indien men haar met een evenredige emigratie van kapitaal gepaard doet gaan. Met de opmerking, dat i.v.m. de hoge rente in de Unie, kapitaaluitvoer van Nederland naar Zuid-Afrika objectief mogelijk moet worden geacht, besloot Prof. Goudriaan zijn betoog, waarvan deze weergave, gezien de spreektaalenten die hij daarbij ten toon spreidde, niet anders dan een zwakke afspiegeling kan zijn.

Z.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt was gedurende de verslagweek uiterst krap. Er was van alle zijden aanbod van schatkistpapier, maar kopers waren praktisch niet te bekennen. De marktdisconto's — voor termijnen van enkele maanden ca. 1½ pCt. bedragend — bleven dan ook vrijwel geheel nominaal van karakter.

Een symptoom van de krapte vormde de verhoging van de callgeldrente van 1 tot 1½ pCt. per jaar. Jaren lang heeft deze rentevoet op grond van een afspraak tussen de (Amsterdamse) banken en discontohandelaars slechts ½ pCt. (minimum), ¾ pCt., of 1 pCt. (maximum) bedragen; de huidige uiterst krappe geldmarktsituatie heeft blijkbaar aanleiding gegeven deze regeling te wijzigen.

Teneinde voor de periode 22 december t/m 21 januari het verplichte gemiddelde minimum kaspercentage van 10 pCt. te halen, zagen sommige banken zich genoopt nóg meer krediet bij De Nederlandsche Bank op te nemen dan zij de vorige week reeds hadden gedaan. De totale omvang van het door deze instelling verleende rekening-courantkrediet, dat normaliter ca. f 30 mln. bedraagt, steeg hierdoor tot f 307 mln. per 9 januari, terwijl anderzijds de tegoeden der banken bij deze zelfde instelling toenamen tot f 636 mln. op laatstgenoemde datum.

Nogmaals is door deze ontwikkeling gedemonstreerd, dat de Nederlandse banken, wanneer zij krap zitten, er niet aan denken hun kredietverlening aan het bedrijfs-

leven te beperken. Het sluitstuk van hun kredietpolitiek vormt — naast het callgeld — nog steeds het schatkistpapier. Is dit geïmmobiliseerd, zoals thans het geval is doordat er weinig papier afloopt en praktisch niemand in de markt het wil kopen, dan betalen de banken gelaten hun 3 pCt. cijns voor bij de Centrale Bank opgenomen krediet en nemen zij zich heilig voor, in de toekomst nóg terughoudender te zijn bij het kopen van nieuw schatkistpapier dan zij in het verleden reeds waren om een herhaling van de huidige kostbare historie te voorkomen.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt volhardde het beleggend publiek bij zijn apathische houding. De zwakke stemming, die gedurende enige dagen in Wallstreet was te constateren, vond hier prompt navolging, waarbij vooral de internationaal georiënteerde Nederlandse fondsen onder druk kwamen. De twijfelachtige positie van het £, de moeilijkheden van de regeringsvorming in Frankrijk, de internationale produktiebeperking in de auto-industrie, de gevaren, die het in Indonesië geïnvesteerde Nederlandse kapitaal bedreigen en andere minder gunstige omstandigheden werden ter dege en dan liefst door een zwarte bril bekeken, hetgeen verder tot een ongeanimeerde beursstemming bijdroeg.

De aandelenemissies der laatste weken, waaronder die der Koninklijke Nederlandsche Hoogovens (f 25,8 mln. à 100 pCt.), vormen naar veler mening een voorbode van een voor 1956 te verwachten grotere emissie-activiteit op de aandelenmarkt. In verband met het huidige gebrek aan optimisme bij de beleggers vormt ook dit een baisse-motief, hetgeen vooral tot uiting zou komen, indien de buitenlandse aankopen van Nederlandse effecten — die zozeer bijdroegen tot de koersstijging op de aandelenmarkt tot september 1955 — zich op hun tegenwoordige lage niveau zouden blijven bewegen.

Op de obligatiemarkt was geen enkel effect waar te nemen van de krappe geldmarktpositie met relatief hoge marktdisconto's der laatste weken. Verwonderlijk was dit gebrek aan reactie overigens niet. Voor de geldmarkt is vooral de beleggingspolitiek der banken bepalend, voor de markt voor niet-risicodragende langlopende beleggingen die der institutionele beleggers. De eerstgenoemde zitten momenteel tijdelijk minder ruim, de laatste echter permanent zeer ruim in hun liquide middelen. Daar de Nederlandse banken vrijwel niet op de obligatiemarkt, de institutionele beleggers omgekeerd vrijwel niet op de geldmarkt beleggen, is het contact tussen deze beide markten, althans de laatste tijd, weinig nauw.

Een symptoom van de verdere geleidelijke liberalisatie van het effectenverkeer met het buitenland, vormde de algemene vergunning, die De Nederlandsche Bank met ingang van 14 januari aan Nederlandse ingezetenen heeft verleend tot het kopen van buitenlandse ter beurze genoteerde effecten en het inschrijven op emissies daarvan in E.B.U.-landen en hun monetaire gebieden.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	29 dec. 1955	6 jan. 1956	13 jan. 1956
Algemeen		221,3	223,8	219,2
Internat. concerns		286,1	287,6	280,6
Industrie		165,8	169,3	167,2
Scheepvaart		166,5	172,5	170,3
Banken		169,6	172,3	170,2
Indon. aand.		154,9	156,9	153,4
Aandelen				
Kon. Petroleum		647½	650a)	642
Unilever		379½	379	367½
Philips		355½	354½a)	345½
A.K.U.		341	345½	362
Kon. N. Hoogovens		381	384	335
Van Gelder Zn.		270	277½	280½
H.A.L.		213½	224	222½
Amsterd. Rubber		133¾	137%	134¾
H.V.A.		146½	149	143¾
Staatsfondsen				
2½ pCt. N.W.S.		77%	78½	78½
3-3½ pCt. 1947		99½	99½	99½
3 pCt. Grootboek 1946		97½	97½	97½
3 pCt. Dollarlening		96	96½	96½
Diverse obligaties				
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...		100%	100%	100%
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III		97	96%	96%
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen		101	101%	102
3½ pCt. Philips 1948		100½	100%	100%
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank		96½	96	95%

a) ex dividend.

J. C. BREZET.

Vacatures

Vooraanstaande instelling te Amsterdam vraagt voor haar **Economische Afdeling**

EEN ECONOMISCH GESCHOOLDE KRACHT

met belangstelling voor econ.-statistische, research- en documentatiewerkzaamheden, vrn. op het gebied van het internationale handels- en betalingsverkeer.

Verdere vereisten: goed stylist, enige praktische ervaring, behoorlijke kennis der moderne talen. Brieven met uitvoerige inlichtingen onder no: E.-S.B. 3-2, Bur. van dit blad, Postbus 42; Schiedam.

Het Bestuur van de **Koninklijke Nederlandsche Toeristenbond A.N.W.B.**

te 's-Gravenhage wenst de Directie van deze organisatie uit te breiden met een **financieel-economisch directeur**

en zoekt daarvoor een

ECONOOM

met praktijk-ervaring. Deze functionaris zal leiding dienen te geven aan het financieel beleid en zich o.a. bezig houden met: begroting, statistiek, prijsbepalingen, beoordeling van uitgaven enz. Voorts zal hij de directie voeren over enige grote administratieve afdelingen.

★

Brieven met uitvoerige inlichtingen (over opleiding, loopbaan, enz.) en zo mogelijk met pasfoto aan het Bestuur, Parkstraat 18-26, 's-Gravenhage.

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Deposito en
Rekeningcourant

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

Groeiend Adviesbureau v. externe bedrijfsorganisatie en public relations te A'dam vraagt met spoed

MEDEWERKER

Vereisten: Organisatorisch- en uitstekend stylistisch vermogen, o.m. voor samenstelling publikaties, copy-writing, vergaderingsverslagen; leiding geven aan klein personeel; kantoorervaring, zin voor details; bij voorkeur universitaire opleiding; ervaring inzake org. collect.propag. en public relat.; hoewel niet noodzakelijk.

Voor een ideeënrijke man met doorzettingsvermogen een veelzijdige, zelfstandige functie met diverse mogelijkheden.

Aanvangssal.: plm. f 550.— p. m.
Br. liefst met foto en tijdst. indiensttreding onder no. E.-S.B. 3-1, Bureau van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

beschikbare krachten

JONG JURIST

zoekt, na enige jaren stage bij een grote bankinstelling, een hem passende werkkring. Brieven nr. E.-S.B. 3-3, Bureau van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

vacatures

KONINKLIJKE DEMKA STAALFABRIEKEN N.V.

vraagt voor haar afdeling Economische Zaken een

MEDEWERKER

(Jurist of Economisch Doctorandus)

Enige ervaring op het gebied van contact met overheidsinstanties vereist.
Vlot stylist, representatief en gemakkelijke omgangsvormen.
Leeftijd 30-35 jaar.
Grondige kennis van het Nederlandse bedrijfsleven strekt tot aanbeveling.

Geboden wordt een in belangrijke mate zelfstandige werkkring.

Sollicitaties in handschrift met uitvoerige inlichtingen, vergezeld van een recente pasfoto onder no. 56.04 te richten aan de Afdeling Personeel, Postbus 2013 te Utrecht.

De **SIEMAG** brengt iets nieuws.

KOLOM-DIAGRAMMEN en WERKPLANNEN

thans op een schrijfmachine te vervaardigen.

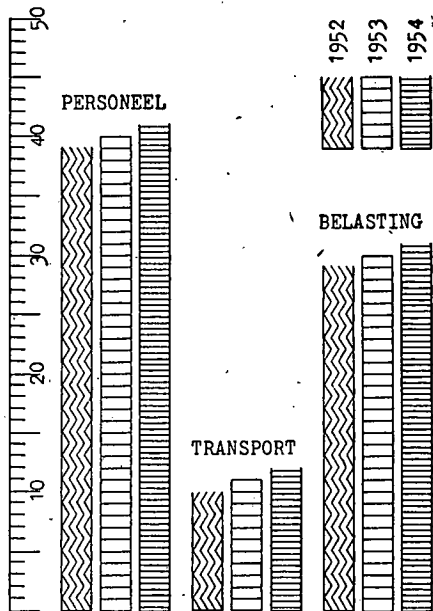

HET IS EEN KWESTIE VAN MINUTEN

Om met de SIEMAG schrijfmachine, Model „Statistiek” dit kolomdiagram of werkplan te vervaardigen. Bij dit bijzondere Siemag model stellen 29 grafische tekens U in staat ontelbare variaties te verkrijgen bij het maken van staafdiagrammen, enz. Tekst en cijfers schrijft U in keurig lilliput-schrift met dezelfde machine. Even gemakkelijk als met een normale schrijfmachine maakt U met dit model Uw stencils en offsetbladen. Statistische gegevens, welke vaak met veel moeite en kosten zijn verzameld, komen eerst dan tot hun recht wanneer zij in een grafiek of diagram worden verwerkt. Daar het tekenen hiervan een tijdrovend werk is, welk werk niet iedereen ligt, blijft dit kostbare materiaal maar al te vaak ongebruikt liggen. Wanneer mogen wij U deze unieke machine vrijblijvend demonstreren?

MAANDAG										
DINSDAG										
WOENSDAG										

ONKOSTEN IN f 1000,00

J. W. BRÓUWERS-
PLEIN 13
AMSTERDAM-Z.
TEL. 719444

1e MIDD LANDSTRAAT 56, ROTTERDAM
TEL. 33085

Bij het

ONDERLING LEVENSVZERKERING GENOOTSCHAP

„DE OLVEH VAN 1879”

is vacant de positie van

CHEF GELDBELEGGING

wiens taak zal bestaan in:

- het leiding geven aan de afd. geldbelegging
- het zelfstandig onderzoeken en beoordelen van beleggingsprojecten en daarmede samenhangende financiële vraagstukken en bedrijfseconomische problemen.

Zij, die naar deze positie solliciteren, dienen te voldoen aan de volgende vereisten:

- leeftijd 30-40 jaar.
- ten minste middelbare schoolopleiding.
- ruime praktijkervaring, hetzij als crediet-accountant, beleggings-adviseur of econoom.
- bekwaam in het leiding geven aan personeel.

► Eigenhandig geschreven sollicitaties worden gaarne „vertrouwelijk” ingewacht bij de Directie, Kortenaerkade 1 te 's-Gravenhage.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

De ware betekenis kunt U opslaan in het monumentale boekwerk „Jacht en Taal”, een rijke verzameling jacht- en jagerstermen en citaten, van de hand van Dr A. G. J. Hermans. Een waardevol bezit en... een geschenk, dat hogelijk gewaardeerd wordt.

Prijs f 27,50

Vraagt Uw boekhandelaar

Uitgave van de KON. NED. BOEKDRUKKERIJ
H. A.-M. ROELANTS te SCHIEDAM

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE HOOGOVS EN STAALFABRIEKEN N.V.

gevestigd te IJmuiden.

UITGIFTE VAN

nominaal f 25.777.800,- (Certificaten van) Gewone Aandelen,
in stukken groot nom. f. 600,- aan toonder,
de certificaten ook in stukken groot nom. f. 100,- aan toonder,
ten volle delende in de resultaten van het boekjaar 1956
en in die van volgende boekjaren.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde (certificaten van) gewone aandelen, uitsluitend voor houders van gewone aandelen en van certificaten van gewone aandelen, openstellen op

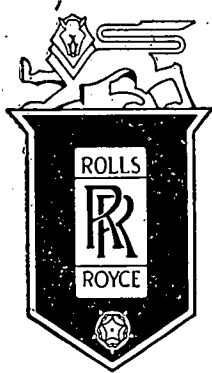
woensdag 25 januari 1956,

bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam** en **'s-Gravenhage,**
tot de koers van 100 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 12 januari 1956.
Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede afschriften van de Voorwaarden van Administratie zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
Amsterdamsche Bank N.V.
De Twentsche Bank N.V.
Rotterdamsche Bank N.V.

Amsterdam, 12 januari 1956.
Rotterdam

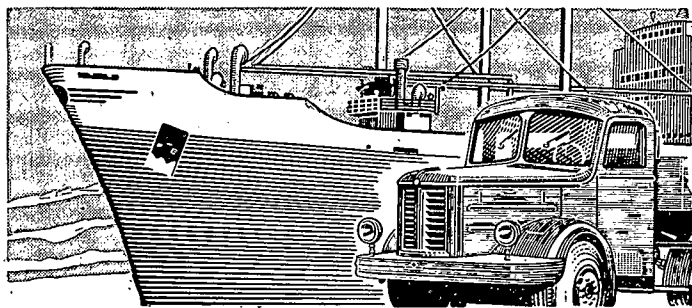

Samenwerking is de oorsprong van vooruitgang

*In de mist van het verleden
verliest zich de oorsprong
van onze beschaving.
In den beginne leefde de
mens eenzaam en onder
de moeilijkste omstandigheden
Toch moest die mens
dagelijks op jacht.
Op een gelukkige dag kwam
die man een andere man
tegen. Zij ontweken elkaar niet,
maar trokken er samen op
uit. Het resultaat was groter
dan ooit tevoren.
Dit werd een keerpunt
in de geschiedenis:
de mens komt tot samenwerking,
omdat dit voorspoed
brengt en vooruitgang.*

De betekenis van de samenwerking tussen Rolls-Royce en Kromhout - vanaf heden een heugelijk feit - zal niemand ontgaan, die zich zakelijk en technisch interesseert voor stationnaire-, scheeps- en autodieselmotoren. De naam ROLLS-ROYCE is als kwaliteitsbegrip sinds jaar en dag spreekwoordelijk - de naam KROMHOUT tot ver over onze landsgrenzen bekend.

Door het samengaan met 's werelds beroemdste motorenfabriek zal Kromhout - in aansluiting op haar eigen leveringsprogramma - nu ook de befaamde Rolls-Royce stationnaire-, scheeps- en autodieselmotoren leveren. Daarom zal deze samenwerking voor velen - en wellicht ook voor U - een vooruitgang betekenen op de weg naar technische perfectie.

KROMHOUT MOTOREN FABRIEK D. GOEDKOOP J. N.V.

Postbus 959 - Amsterdam - Telefoon 61611

Official representatives of Rolls-Royce Ltd. Oil Engine Division-Derby